

ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ
ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ОСВІТИ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

ПОБОРНИК ПРАВДИ І СВОБОДИ

(до 80-річчя від дня народження
В. Симоненка)

ч. II

**Черкаси
2015**

Рекомендовано до друку вченою радою ЧОПОПП
Протокол № 1 від 27.01.2015 року

УКЛАДАЧІ:

Месевря О.І., завідувач лабораторії гуманітарних дисциплін Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників;

Січкач С.І., методист української мови і літератури Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників.

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Коновальчук В.І., завідувач кафедри психології Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників;

Скринник О.М., учитель української мови і літератури, учитель-методист Черкаської загальноосвітньої школи I – III ступенів № 19 Черкаської міської ради.

А «витязь молододі української нації», «лицар на білому коні», великий українець» міг би ще топтати ряст на щиро, по-синівськи, любленій і оспіваній ним українській землі, адже Василю Симоненку виповнюється лише 80.

Поета більшої громадянської мужності, рішучості, безкомпромісності годі було знайти в ангажованій літературі УРСР.

Художня палітра його багатюща. Він сміливо випробовував себе у різних жанрах. Літературознавці відзначають разючу схожість поета Симоненка із поетом Шевченком. Б. Олійник написав: «Найголовніше відкриття Симоненка – таке ж просте, а зважаючи на його час, – і неймовірно трудне до ризику, і мужнє; говорити, як воно є, а не як це комусь хочеться чи вигідно».

Про актуальність Симоненкової творчості влучно висловився Є. Сверстюк: «Уроки Симоненка – нагадування людям, що приходять в українську літературу, щоб підняти її до гідності Шевченкової традиції. Ці уроки нам треба вивчати й сьогодні».

Учителі-словесники Черкащини щиро прагнуть донести «уроки» В. Симоненка до душ і сердець молодого покоління майбутнього України.

Посібник складається із трьох частин. У першій частині розміщені уроки та матеріали до уроків за творчістю В.А. Симоненка, у другій – тексти для контрольних робіт, у третій – виховні заходи. Він стане у пригоді учителям та студентам-філологам.

З М І С Т

З М І С Т

Головко О.С. Василь Симоненко, прозова творчість.....	4
Кравець Н.В., Крук Т.В., Біла В.В. Мовознавчий практикум для учнів 10-11 класів.....	10
Павлик С.Д., Шевченко Ж.В. Розвиток соціокультурної компетентності учнів на уроках української мови.....	20
Макуха Т.П. Тексти для мовчазного читання та аудіювання із завданнями.	52
Кузка О.А. «Гляньмо в очі віршам Симоненка» (за творчістю В. Симоненка).....	73
Понзель Н.В. Навчальні диктанти для учнів 8-9 класів.....	80

О. С.Головко,
учитель української мови і літератури
Шполянського навчально-виховного
комплексу «загальноосвітня
школа І-ІІІ ступенів № 3 – гімназія»
Шполянської районної ради

ВАСИЛЬ СИМОНЕНКО, ПРОЗОВА ТВОРЧІСТЬ

(оповідання «Вино з троянд», «Кукурікали півні на рушниках»,
«Весілля Опанаса Крокви», «Дума про діда»,
щоденник «Окрайці думок»)

Літературний диктант *«Вино з троянд»*

Завдання. Продовжити речення.

1. На неї задивлялися навіть дідугани, і вже рідко який хлопець не міряв очима ... *з голови до п'ят.*
2. В одних у зорі світилося захоплення, в других – неприхована хіть, а треті – милувалися нею ... *як шедевром краси.*
3. Ніхто не насмілювався торкнутися її, мов боявся осквернити дотиком ... *красу.*
4. Андрій ніколи не зважувався підійти до неї. Та й куди йому, кульгавому горбаневі, було сікатися, коли й не такі, як він, од неї ... *гарбузи качали.*
5. Він дарував розкішні букети нареченим, і всі були йому вдячні, і всі шанували його, а йому ж хотілося випити ... *хоч краплю кохання.*
6. Ви бачили, скільки вранці на квітах роси? Ото їхні сльози. Хто росяного ранку знайде незаплакану квітку, той буде ... *дуже щасливий.*
7. – Ну, скажи, Андрію, коли висушить мене праця та негода, чи буду любою для того, ... *що спокусився красою.*

«Кукурікали півні на рушниках»

1. В Ониськи дерев'яні ноги, коли десь поруч ... *дзвенів його голос.*
2. Тільки татові могла Ониська довірити, чого коштувала їй та ... *розв'язність.*
3. Віктор прийшов у суботу. В кепці набакир, у начищених до блиску хромовиках, вродливий і прилизаний, ... *мов плакат.*
4. Він дивився так благально і винувато, що в неї все тіло сповнилося ... *лінивою жагою.*

5. Він пішов згорбившись, ніби й справді ніс на своїх плечах ... *підводу гарбузів.*

«Весілля Опанаса Крокви»

1. Ніхто не розумів, що гелготів довготелесий та сухоробрий каратель. Але всі бачили, як з його рота виповзали ... *гадюки.*

2. Двісті дідів, бабів, жінок та дітей стояли під божевільно гарячим сонцем, але їм було ... *холодно.*

3. Над натовпом висіли переджнивна спека і передсмертне ... *мовчання.*

4. – Скажи цьому кнурові, що то мої сини забили тих вилупків. І ще скажи, хай не сміють мене бити, бо я ... *коростявий.*

5. Їх повісили на гігантському в'язі біля колишньої церковки. Здивованими очима дивилися вони на ... *врятованих ними людей.*

6. Опанас Кроква зроду не мав дітей, а баба Оріся, що поєдналася з ним вірвовкою, ніколи не була ... *його дружиною.*

7. Кажуть, у юності вони дуже кохалися і хотіли побратись, але ... *батьки не дозволили.*

8. Може, це правда, а може, людська фантазія творить нову легенду про велику любов, яка вже на смертному одрі ... *зачала життя.*

«Дума про діда»

1. Сиджу під клунею, а дід на низу змагається з сонцем – хто першим ... *закінчить свої земні турботи.*

2. Гостра коса аж висвистує – так не терпиться дідові докосити останню ручку і нарешті ... *спочити.*

2. Слухаю небо, і слухаю землю, і слухаю дідову мову. І в серце моє вливається якась незрима сила, що на віки вічні прив'яже мене до цієї землі, до ... *співучої тихої мови.*

4. Чим чистіша паморозь падала на дідову голову, тим більше він любив мене і щедріше розкривав свою ... *душевну скарбницю.*

5. Я часто ображав і кривдив діда то своєю нетямучістю, то жорстоким ... *дитячим егоїзмом.*

6. Але дід великодушно пробачав мені, як уміють пробачати ... *великі люди.*

7. А дід був великим і простотою своєю, і тим, що не канючив од життя більше, ніж ... *заслужив.*

8. Любив дід читати історію та географію, а ще любив ... *Шевченка і Горького.*

9. В понеділок діда вже не було. Суворий і прекрасний, він лежав у домовині на старезній дубовій лаві. А надворі світило сонце, скрипів сніг ... *і кукурікали півні на відлигу.*

10. Я нікого так не люблю, як дідів. Це жива мудрість, неписана ... *історія нашого народу.*

«Окрайці думок» (щоденник)

1. Зачинаю цей щоденник не тому, що хочеться побавитися у великого. Мені потрібен друг, з яким я міг би ділитися геть усіма ... *своїми сумнівами.*

2. Є три категорії брехунів: одні брешуть, щоб мати з цього моральну чи матеріальну вигоду, другі брешуть, аби брехати, а треті служать брехні, ... *як мистецтву.*

3. Я міг би прислужитися літературі більше, якби природа не обділила мене слухом і очима. Я не бачу всіх відтінків і не чую всіх звуків. Музика – ... *моя мука.*

4. Я розумію, що поет з мене такий собі. Але бувають і гірші. Ми своїми думками угноїмо ґрунт, на якому виросте ... *гігант.*

5. Якщо марксизм не вистойть перед шаленим наступом догматизму, він приречений ... *стати релігією.*

6. Немає нічого страшнішого за необмежену владу в руках ... *обмеженої людини.*

7. До безтями ненавиджу казенну, патентовану, відгодовану мудрість. Якими б цитатами бездари не підпирали свою розумову стелю, вона, однак, занижка для ... *нормальної людини.*

8. Як простір немислимий без руху, так і поезія немислима без ... *думки.*

9. До чого змілів наш гумор, як зубожіла сатира! Стиляги, перекупки, вузькі штанчата і модні зачіски – чи варто серйозним людям тратити на це нікчемство не лише слова, а й ... *нерви.*

10. Якщо поет не приносить нових думок та емоцій – він формаліст, як би не рекламував свою мниму належність до ... *реалістів.*

11. Не знаю, чи це кожному властиве, чи тільки зі мною таке буває. Часто сумніви нищать будь-яку впевненість в своїй ... *мужності.*

12. Втрата мужності – це втрата людської гідності, котру я ставлю ... *над усе.*

13. Скільки людей – розумних і талановитих – рятували своє життя, поступаючися гідністю і перетворювали його в нікому не потрібне ... *животіння.*

14. Душа прагне потрясінь, а розум ... *боїться їх.*

15. З іронією оглядаюсь на пройдене: мені 29 скоро стукне, а що я зробив, чи бодай почав ... *значне.*

16. Ні, не так я мріяв жити, як живу! Щасливий той, хто ... *хоче мало від життя.*

17. Вчора написав «Казку про Дурила». Написав одним подихом, хоч дещо було заготовлено раніше. Сьогодні казка ще подобається мені, жаль, ... *що нікому її прочитати.*

18. Мабуть, почалося моє згасання. Фізично я майже безпорадний, хоч морально ще ... *не зовсім виснажився.*

Контрольний тест

Завдання з вибором однієї правильної відповіді

1. Указати, що вирощував Андрій, герой оповідання «Вино з троянд»:

- А квіти, виноград, яблуні, вишні;
- Б квіти, виноград, картоплю, моркву;
- В виноград, яблуні, груші, смородину;
- Г виноград, яблуні, черешні, сливи.

А	
Б	
В	
Г	

2. Визначити, за що красуня Ольга полюбила кульгавого горбаня Андрія:

- А бо він розводив дивовижні квіти і був майстром на всі руки;
- Б бо він розводив дивовижні квіти і вигадував малечі цікаві казки;
- В бо він вигадував малечі цікаві казки і був майстром на всі руки;
- Г бо він був неперевершеним музикою на весіллях.

А	
Б	
В	
Г	

3. Пригадати, ким працював герой оповідання «Кукурікали півні на рушниках» Віктор:

- А трактористом;
- Б бухгалтером;
- В шофером;
- Г обліковцем.

А	
Б	
В	
Г	

4. Пригадати, чому баба Орися із оповідання «Весілля Опанаса Крокви» назвалася дружиною діда:

- А пожаліла його;
- Б любила його все життя;
- В хотіла врятувати інших;
- Г подумала, що краще загинути їй, старій, ніж комусь із молодих.

А	
Б	
В	
Г	

5. Установити, на що натякає автор у оповіданні «Дід умер», кажучи, що «пошесті», які скошили синів діда, – то:

- А епідемія чуми;
- Б епідемія холери;
- В голод 1932 – 33 років;
- Г Велика вітчизняна війна;
- Д репресії 1937 року.

А	
Б	
В	
Г	
Д	

6. Указати, яким здавався дід головному героєві оповідання «Дід умер», коли той лежав у домовині:

А	
Б	

- А спокійним і прекрасним;
- Б спокійним і величним;
- В суворим і прекрасним;
- Г сумним і недосяжним;
- Д загадковим і недосяжним.

В	
Г	
Д	

7. У щоденнику В. Симоненко згадує пам'ятник:

- А Франкові;
- Б Сталінові;
- В Ленінові;
- Г Держинському;
- Д Шевченкові.

А	
Б	
В	
Г	
Д	

Завдання з вибором кількох правильних відповідей

8. Укажіть назви прозових творів В. Симоненка:

- 1 «Лебеді материнства»;
- 2 «Бенкет на току»;
- 3 «Сірий пакет»;
- 4 «Кривда»;
- 5 «Дума про діда»;
- 6 «Огида»;
- 7 «Ти знаєш, що ти – людина?»

1	
2	
3	
4	
5	
6	
7	

9. Укажіть ідейно – тематичні акценти, притаманні прозовій творчості письменника:

- 1 показ трагедійності подій Другої світової війни;
- 2 показ трагедійності подій громадянської війни;
- 3 людина в недосконалому, але прекрасному світі;
- 4 трагічне порушення гармонії світу;
- 5 утвердження людського «Я»;
- 6 показ краси родинних стосунків;
- 7 змалювання найкращих людських почуттів – любові, дружби, взаємовиручки, жертвності ...

1	
2	
3	
4	
5	
6	
7	

Завдання на встановлення відповідності

1. Установити відповідність між фрагментом твору і його назвою.

- 1. «Ніколи не думав, що у тебе такі тендітні руки».
- 2. «Десять хвилин бігали зморшки на чолах, десять хвилин стікало мовчанням сонце, десять хвилин задубілими очима вдивлялися в закручений шпориш, ніби хотіли віднайти в ньому який порятунок».
- 3. «Вона була така прекрасна, що одразу якось похнюпились квіти, а господар відчув себе нікчемною і не знав, де подітися».
- 4. «Раптом ніби обухом хтось гепнув по серцю. Я кинув сокиру в сніг і кинувся в клуню».

1	
---	--

5. «Це страшно, коли прижиттєва слава і обожествляння стають посмертною ганьбою».

2	
3	
4	
5	

А «Вино з троянд»;

Б «Кукурікали півні на рушниках»;

В «Весілля Опанаса Крокви»;

Г «Дума про діда»;

Д «Окрайці думок».

2. Указати прізвище відомого філософа, чий вислів узяв автор епіграфом до щоденника:

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

3. Вписати назву міста, в якому Симоненкові і його друзям заборонили виступати на Шевченківському святі (спогад із щоденника):

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Відповіді на контрольний тест

1 – 9

1	2	3	4	5	6	7	8	9
А	В	Г	Б	В	В	Б	2,3,5,6	3,4,5,6

1.

1	2	3	4	5
Б	В	А	Г	Д

2.

В	І	Л	Ь	С	О	Н				
---	---	---	---	---	---	---	--	--	--	--

3.

О	Д	Е	С	А						
---	---	---	---	---	--	--	--	--	--	--

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Симоненко В. У твоєму імені живу: Поезії, оповідання, щоденник, записки, листи. – К.: Веселка, 2003.

2. Кононенко П. Василь Симоненко //Дніпрова хвиля. – К: Освіта, 1991. – С.699-703.

3. Нові учнівські твори. 5-11 класи. – Х.:ТОРСІНГ ПЛЮС, 2006.–752 с..

4. Відлуння десятиліть. Українська література другої половини ХХ ст.: Навчальний посібник / Упорядник М.О. Сорока. — К.: Грамота, 2001. — 463 с

Н.В. Кравець,
учитель української мови та літератури
Монастирищенського навчально-виховного
комплексу «Ліцей-загальноосвітня школа І-ІІІ
ступенів «Ерудит».

Т.В. Крук,
учитель української мови та літератури
Цибулівської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів
Монастирищенської районної ради.

В.В. Біла,
учитель української мови та літератури
Онопіївського навчально-виховного комплексу
«Дошкільний навчальний заклад-
загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів» Тальнівської
районної ради.

МОВОЗНАВЧИЙ ПРАКТИКУМ ДЛЯ УЧНІВ 10-11 КЛАСІВ

Робота з текстом

І. Прочитайте текст поезії В. Симоненка, дайте відповіді на тестові завдання.

Тестові завдання 1-12 мають по одному варіанту відповіді.

1) Ти знаєш, що ти – людина.

2) Ти знаєш про це, чи ні?

3) Усмішка твоя – єдина,
Мука твоя – єдина,
Очі твої – одні.

4) Більше тебе не буде.

5) Завтра на цій землі
Інші ходитимуть люди,
Інші кохатимуть люди –
Добрі, ласкаві й злі.

6) Сьогодні усе для тебе –
Озера, гаї, степи.

7) І жити спішити треба,

Кохати спішити треба –
Глядиж не проспи!

1. Укажіть речення зі складеним іменним присудком :

- а) друге;   б) третє;
в) п'яте;   г) сьоме.

2. Односкладним безособовим реченням є:

- а) друге;   б) третє;
в) четверте;   г) шосте.

3. Простим неповним реченням є:

- а) перше;   б) третє;
в) шосте;   г) сьоме.

4. Пунктуаційну помилку допущено помилку в реченні:

- а) першому;   б) другому,
в) третьому;   г) четвертому.

5. Однорідні підмети вжито в реченні:

- а) першому;   б) третьому;
в) п'ятому;   г) шостому.

6. Спонукальним за метою висловлювання є речення:

- а) перше;   б) третє;
в) п'яте;   г) сьоме.

7. Присвійний займенник вжито в реченні:

- а) першому;   б) третьому;
в) четвертому;   г) шостому.

8. Орфографічну помилку допущено в слові:

- а) знаєш;   б) не буде;
в) не проспи;   г) глядиж.

9. Речення, ускладнене відокремленим означенням:

- а) третє;   б) п'яте;
в) шосте;   г) сьоме.

10. Складнопідрядним з підрядним з'ясувальним є речення:

- а) перше;   б) друге;
в) третє;   г) п'яте.

11. Антоніми вжито у реченні:

- а) третьому;   б) п'ятому;
в) шостому;   г) сьомому.

12. Прості непоширені речення входять до складу:

- а) першого;   б) другого;
в) четвертого;   г) шостого.

Відповіді: 1 б; 2 в; 3 в; 4 б; 5 г; 6 г; 7 б; 8 г; 9 б; 10 а; 11 б; 12 а.

II. Кодограма.

Прочитайте уривок поезії Василя Симоненка «Задивляюсь у твої зіниці».
Дайте відповіді на запитання, вказуючи лише номер речення, у якому є

відповідне мовне явище. Заповніть таблицю: верхній рядок - номер запитання; нижній – відповідний йому номер речення. Номери речень-відповідей можуть повторюватись.

№ завдання										
№ речення										

1. Задивляюсь у твої зіниці,
Голубі й *тривожні*, ніби рань.
2. Крешуть з них червоні блискавиці
Рivolюцій, бунтів і повстань.
3. Україно! Ти для мене диво!
4. І нехай пливе за роком рік,
Буду мамо горда і вродлива,
З тебе дивуватися *повік*.
5. Ради тебе перли в душі сію,
Ради тебе мислю і творю —
Хай мовчать Америки й Росії,
Коли я з тобою говорю!

Запитання.

Вкажіть речення:

1. Просте односкладне означено-особове.
2. Ускладнене поширеним звертанням.
3. Складне, що містить просте спонукальне за метою висловлювання.
4. Просте, ускладнене відокремленим означенням.
5. Зі складеним іменним присудком.
6. Яке містить пунктуаційну помилку.
7. У виділеному слові якого допущено орфографічну помилку.
8. Що містить лексичні синоніми.
9. Складнопірядне з пірядним обставинним допустовим.
10. Ускладнене однорідними означеннями.

Перевір себе!

№ завдання	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
№ речення	1	4	5	1	3	4	2	2	4	2

III. Самодиктант

✎ Запишіть по пам'яті чотири перших строфи поезії В. Симоненка «Лебеді материнства», підкресліть усі пунктограми та орфограми.

✎ Зробіть фонетичний розбір слова «опустіться».

✎ Поясніть, чи однакове смислове навантаження мають спільнокореневі слова «мріють» і «мрії».

IV. Орфографічно-пунктуаційний диктант

Запишіть текст поезії В.Симоненка, знімаючи риски та розкриваючи дужки, розставляючи пропущені розділові знаки.

*Ти стоїш не\багата й не\пишна
виглядаюч(и,і) з саду в луг
рясний цвіт обтрусили вишні
на солом'яний твій капелюх.
Ти приймала і щастя і лихо
поважала мій труд і піт
(з,с)під сірої теплої стріхи
ти дивилася жадібно в світ...
...Ти була мені наче мати
ти служила мені як могла
кожна кроквочка кожна лата
не/жаліла для нас тепла.
То/ж сьогодні у тебе свято
в шибках возники голубі
пер(е,и)ходячи в нову хату
говорю я Спасибі тобі!*

V. Коментоване письмо

✓ Послухайте поетичні рядки. Кому вони належать? Як ви розумієте висловлення В. Симоненка «Хто хоче жити, ніколи не помре»?

*Немає смерті. І не ждять – не буде.
Хто хоче жити, ніколи не помре
І будуть вічно веселитись люди,
І танцювать дівчата в кабаре.
І в сіру ніч, коли мене не стане,
Коли востаннє римою зітхну –
Я не помру, лиш серце в грудях стане,
Схолоне кров, а я навек засну.*

✓ Запишіть під диктовку учителя текст поезії. Поясніть написання не, ні з різними частинами мови. Вмотивуйте розстановку розділових знаків.

VI. Навчальний диктант

Обірвана пісня

Так. Відплатив сповна. Хоч життя його було зовсім коротким, як спалах блискавки. Але водночас таким яскравим. Доля вділила йому надто мало – всього 28 років. І він спішив жити..

І згорів, мов метеор, у полум'ї життя і боротьби, залишивши неповторний слід у літературі.

Хто він, Василь Симоненко? За словами О. Гончара, вічно молодий український поет, окраса і совість нашої літератури, чистий голос народної правди.

На жаль, Симоненко народився, виріс і жив у таких суспільних умовах, в яких слово правди переслідувалося. А Василь був правдолюбцем, був одним з лідерів тих палких, захмелілих від подиху волі молодих поетів, яких пізніше назвуть шістдесятниками. Діти однієї доби – хрущовської відлиги, вони заговорили кожен своїм голосом, сповідуючи єдиний морально-етичний принцип – говорити правду. То було яскраве товариство: Л. Костенко, І. Драч, М. Вінграновський... Та найтрагічнішим було життя трьох: двох поетів-Василів – Симоненка і Стуса та прозаїка Григора Тютюнника. Вони з властивою таланту прозорливістю передбачали вельми сумний хід вітчизняної історії, наближення духовної катастрофи.

Але їхніх голосів категорично не бажала чути морально спустошена вельможна чиновницька братія, яка дбала не про долю Вітчизни, народу, а про власну ситність і благополуччя.

Сьогодні ні Симоненка, ні Стуса, ні Тютюнника нема серед живих, та ми повертаємо усіх трьох, підтверджуючи цим сумну традицію: пророками у нас стають переважно мертві.

Іван Нерубайський

Завдання з розвитку комунікативних умінь і навичок учнів

(за матеріалами біографії Василя Симоненка)

Переказ із творчим завданням

Кроки в небо

Сталося це влітку 1962 року на залізничному вокзалі в Черкасах. Між буфетницею тамтешнього ресторану і Симоненком випадково спалахнула щонайбанальніша суперечка за кільканадцять хвилин до обідньої перерви. Самоправна господиня прилавка відмовилася продати Василеві коробку цигарок. Той, звичайно, обурився. На шум-гам нагодилося двоє чергових міліціонерів і, ясна річ, зажадала в Симоненка документи. Не передбачаючи нічого лихого, Василь пред'явив редакційне посвідчення.

Друзі поета впевнені, якби на місці Симоненка опинився будь-хто інший, конфлікт на цьому, напевно б, і вичерпався. Але охоронці порядку, побачивши перед собою відомого поета, раптом ніби показалися. Замість того щоб допомогти йому залагодити перепалку з буфетницею і побажати щасливої дороги, вони скрутили Василеві руки й на очах здивованого натовпу потягли силоміць до вокзальної кімнати міліції. Наступного ранку товариші Симоненка довідалися про те, що сталося, і чимдуж кинулися шукати друга. Здивуванню не було меж, коли вони довідалися, що Симоненко перебуває в міліцейському відділку міста Сміли. Що діялося в стінах цієї кімнати, не знає ніхто. Петро

Жук, Віктор Онойко і Микола Негода потім розповідали, що Симоненко ледве йшов, але синців на тілі, крім рук, не було. Спеціалісти відділку попрацювали не гірше, ніж гестапо. Кажуть, що вони били м'якими кийками з піском. Від таких ударів не було синців. Але запросто можна було відбити внутрішні органи. Після цього здоров'я Симоненка було підірване. В грудні 1963 року великий поет, який неймовірно любив життя, помер.

Існує кілька версій про причину його смерті. Офіційною тривалий час вважалася версія про те, що Симоненко страждав від раку нирки. Так, поетові дійсно робили операцію на нирці перед смертю, але різке погіршення здоров'я нього почалося саме після перебування у смілянській привокзальній кімнаті міліції.

Немає смерті. І не ждїть — не буде.

Хто хоче жить, ніколи не помре.

Василь Симоненко дійсно не помер. Адже його душа живе в його віршах, його любов живе в його віршах, його посмішка живе в його віршах. То чи може він померти?

Завдання.

1. Написати докладний переказ тексту.
2. Напишіть продовження, даючи розгорнуту відповідь на останнє запитання тексту, використовуючи цитати із творів Симоненка.

Текст для читання мовчки

Живе у Черкасах мати...

Цю адресу я знаю із юних літ: Черкаси, вулиця Шевченка, будинок 345, квартира 3. Будинок сучасний, нічим непримітний – хіба що популярною чергою до гастроному та сумним базарчиком осінніх квітів. Але людська суєта-метушня не затуляє тієї меморіальної дошки, яка сповіщає, що в цьому будинку жив і працював відомий український поет Василь Андрійович Симоненко. Щоправда, Симоненко жив у іншій квартирі, а тут – у третій - живе його старенька мати. Живе сама... Уже чверть віку живе сама.

Не так давно Ганні Федорівні Симоненко-Щербань сповнилося вісімдесят років. У той холодний осінній день Симоненкова мати одержала теплу телеграму від письменників Києва за підписом Олеся Гончара, Юрія Мушкетика, Івана Драча, Бориса Олійника та інших керівників нашої Спілки.

Прилетіли поздоровчі листи від земляків із Лубенщини, від близьких і далеких родичів, від молодих поетів-черкашан. Свою рідну бабусю прийшов привітати онук Лесик, а разом із ним прибігла мала щебетуха Мирославка - найбільша прабабу сина радість. Малій Мирославці важко дається слово «прабабуся», а тому вона ще змалечку уподобала двоє слів, що легко вимовляються: бабуся Ганнуся. (Це ж тільки подумати: у вічно молодого Васи Симоненка уже онука-школярка, яка називає легендарного поета своїм рідним дідусем...)

На превеликий жаль, я не був за святковим столом дорогої мені людини. У той день я знаходився на дорозі моєї печалі – у Чорнобилі... Але я привітав бабусю Ганнусю дещо раніше, коли прибув до Черкас із кореспондентом українського радіо Юрком Мельничуком. Ми наловили тоді риби (не на базарі...), збігали до гастроному, начистили картоплі. А за обідом увімкнули мікрофон. Забігаючи наперед, скажу, що із нашої мови-розмови народилася вельми цікава літературна передача, де вперше прозвучали найсильніші твори Симоненка, живий голос поета і живий голос його матері. А за обідом ми говорили про дітей та онуків, про Чорнобиль та Чигирин, про Симоненків щоденник і про печально загадкову, ранню смерть поета.

Ганна Федорівна сказала ось що:

– Десь я чула чи, може, читала, що коли помирає людина, то разом із нею умирає якась таємниця... Хіба ж я все знаю про Василя? Тільки він про себе знав усе, бо навіть ранню смерть свою передбачив у вірші «Не докорю ніколи і нікому». Отже, він тяжко хворів, але хворобу свою приховував навіть від рідної матері. Боявся завдати мені болю... А захалявної Василевої книжки тепер не існує. Його щоденник і невідомі вірші уже надруковані в газетах та в журналах...

Що ж мені додати до материних слів? На жаль, я теж не все знаю про Василя Симоненка, хоч пройшов стежками його дитинства і юності. Тільки не ми йдемо до Симоненка, а він іде до нас. Іде щодня – із року в рік. Останнім часом у київській комсомольській газеті «Молода гвардія», у журналах «Україна» та «Дніпро» були опубліковані його невідомі правдиві і сильні поезії, гостросюжетна «Казка про Дурила», талановита новела про безрукого лісника, кіносценарій і невеличка повість. Творчість його стає дедалі багатшою – і могутнішою. А коли з'явився Симоненків щоденник (ота «захалявна» книжка!), то всі ахнули: який же чистий і чесний поет перед своїм рідним народом! Але про загадкову, ранню смерть поета розмови не ущухають ні в Черкасах, ні в Києві. Мене теж питають, але що я скажу? Тільки те, що в Черкасах є люди, які можуть підтвердити, що незадовго перед смертю поета жорстоко побили якісь негідники. Били залізними кулаками із хитрим, з таємним знанням жорсткої виучки Берії та Кагановича – щоб не було слідів од наруги. Однак я достеменно знаю, що Васю Симоненка били-добивали залізними словами байдужості, брехні і зради. Навіть після смерті...

Окремі листи Симоненка, адресовані мені, я передавав до Державного архіву музею літератури і мистецтва УРСР. Але всі коротенькі листи від матері поета, яких більше сотні, я не віддам нікому. Там же є те, що відоме лише мені і старенькій бабусі Ганнусі. Але один лист я все-таки відкрию для всіх. Колись давно – років двадцять тому – я написав Ганні Федорівні, що один бездарний чоловічок продовжує мстити мертвому Васи... Боже! Яка ж мудра Симоненкова мати! Вона тоді ж відписала мені: «Для того, щоб відомстити Василю Андрійовичу Симоненку, треба самому померти...»

Телефоную із Києва у Черкаси. Розповідаю кийські новини, радісно сповіщаю, що у видавництві «Молодь» готується до видання наш давній діалог про Симоненка. А вона просить мене:

– Сомику! Треба виправити одну серйозну помилку. Скрізь пишуть, що Вася помер 14 грудня. А він же помер у нещасливий день – 13 грудня... близько 11 години вечора... Якраз тоді, коли я пішла із лікарні додому...

Навіть перед самою смертю В. Симоненко залишався мужньою людиною, справжнім лицарем високої гідності й честі. Адже все своє коротке життя він піклувався про єдину, найдорожчу – матір. Ось чому він зупинив своє синівське серце лише тоді, коли мати вийшла із лікарняної палати...

– Бабусю Ганнусю! Доповідаю вам, що чимала бригада кийських поетів їде на вашу рідну Лубенщину. Там будуть перші Симоненкові читання.

– Жалько, що я не поїду із вами. Годочки не ті, щоб їздити...

– А кому привіти передати у рідних Біївцях?

– Усім землякам кланяйся, хто мене пам'ятає. Та не забудь провідати бабу Оришку – Василеву хрещену матір. Як вона там? Чи є чим піч протопити?

– А як же! Бабу Оришку провідаю. І вашу хату провідаю, щоб не стояла сиротою... Ще й піч у вашій хаті натоплю.

– А чого ж, протопи та хлопців погрій: тільки дивися, щоб хати не спалив...

Чую. Як вона сміється, – грудним, теплим і тихим сміхом. Так умів сміятися її єдиний син. А голос у матері – теж, як у сина: тихий, спокійний і розсудливий. Той рідний голос я знаю і чую іще з далекого 1955 року – уже 35 років! Тоді, на студентські зимові канікули, я вперше переступив високий поріг Симоненкової хати. Тоді ж ми по-братньому спали із Василем на його геніальній, на його «патріотичній» печі (як жартував Симоненко). Саме звідтоді Ганна Федорівна називає мене Сомиком, бо так називав мене Вася Симоненко – її рідний син.

Вище я написав, що мати поета живе сама. Це так і не так. Адже разом із нею живе її добра і вічна материнська пам'ять. Нестаріюча пам'ять. Бо син її – «витязь молоді української поезії» - ніколи не буде старим.

М. Сом

Тестові завдання до тексту

1. До якого стилю мовлення належить текст?

а) художній;	б) публіцистичний;
в) розмовний;	г) епістолярний.

2. Яка основна думка прослуханого тесту?

- а) син Ганни Симоненко ніколи не стане старим;
- б) піклування Василя Симоненка про матір;
- в) любов матері до сина;
- г) материнська пам'ять – нестаріюча.

3. Звідки прилетіли поздоровчі листи до Симоненкової матері?

- а) від земляків з Полтавщини і далеких родичів;
- б) від молодих поетів-черкашан;
- в) від земляків з Лубенщини, від близьких і далеких родичів;
- г) від письменників із Києва.

4. У якому вірші В. Симоненко передбачив свою смерть?

- а) «Задивляюсь у твої зіниці»;
- б) «Я хочу бути несамопитим»;
- в) «Я в світ прийшов не лише їсти й пити»;
- г) «Не докорю ніколи і нікому».

5. Як закінчується речення «Всі коротенькі листи від матері поета, яких більше сотні, я...»?

- а) не віддам нікому;
- б) передав до Державного архіву-музею;
- в) опублікував у журналі «Дніпро»;
- г) опублікував у журналі «Україна».

6. Ганна Симоненко просила М. Сома, аби він провідав у рідних Біївцях:

- а) рідну хату Ганни Симоненко;
- б) рідних Василя Симоненка;
- в) Василеву хрещену матір - бабу Оришку;
- г) однокласників Василя.

7. Де ночував М. Сом, коли приїздив у гості до В. Симоненка?

- а) на долівці;
- б) на ліжку В. Симоненка;
- в) на геніальній, патріотичній печі;
- г) на лаві.

8. Який вислів стосується В. Симоненка?

- а) «Витязь молоді української поезії»;
- б) «Син народу, що вгору йде»;
- в) «Він був сином мужика, а став володарем у царстві духа»;
- г) «Се був чи не найсильніший мужчина в українській літературі».

9. Завдяки виходу якого твору В. Симоненка про нього заговорили, що він був чистим і чесним поетом перед своїм рідним народом?

- а) «Казка про Дурила»;
- б) щоденник Симоненка або ж «захаявна» книжка;
- в) збірка новел «Вино з троянд»;
- г) вірш «Ти знаєш, що ти – людина?».

10. Яким був результат розмови Миколи Сома з матір'ю В. Симоненка?

- а) мати В. Симоненка стала листуватися з друзями сина;
- б) народилася вельми цікава літературна передача, де вперше прозвучали найсильніші твори В. Симоненка;
- в) Микола Сом дізнався багато цікавого про свого товариша;
- г) мати В. Симоненка стала автором цікавої літературної передачі.

11. Які рядки написала Симоненкова мати, дізнавшись, що її мертвому синові продовжує мстити один бездарний чоловік:

- а) «Не потрібно зв'язуватися із безсовісними людьми»;
- б) «Краще з розумним загубити, ніж з дурнем знайти»;
- в) «Для того, щоб відомстити В. Симоненку, потрібно знищити усі його твори»;
- г) «Для того, щоб відомстити В. Симоненку, треба самому померти».

12. Які ключові слова і сполучення слів стосуються прочитаного тексту:

- а) телеграма, поети–черкащани, кореспондент, листи, лицар гідності і честі, геніальність, материнська пам'ять;
- б) листи, плач, материнська пам'ять, майбутнє, негідники, синівське серце;
- в) байдужість, лист, сміх, мати, сонце, геніальна піч;
- г) студентські канікули, материні слова, теплий літній день, щебетуха Мирослава, найсильніші твори.

Відповіді: 1б; 2г; 3в; 4г; 5а; 6в; 7в; 8а; 9б; 10б; 11г; 12а.

Творча робота. Власне висловлення

1. Напишіть твір на морально-етичну тему: «*Чи є справжнє кохання у сучасному світі?*». Розвинуйте у творчій роботі думку В. Симоненка, висловлену у поезії:

*Ти сидиш навпроти, кучерява,
І з-під вій на мене блись та блись.
У твоєму погляді лукаво
Хитрість і захоплення сплелись.
Та ласкава усмішка дівоча
Будить в серці не любов, не спів.
Ні, твого кохання я не хочу,
Як ніколи фальші не хотів.*

2. Напишіть твір-роздум про важливість вибору правильного життєвого шляху «Пошли мені, доле, щастя в долоні», використавши як епіграф слова із вірша В. Симоненка:

*Є тисячі доріг, мільйон вузьких стежинок,
Є тисячі ланів, але один лиш мій...*

3. Незважаючи на багатолітні страждання та поневір'яння нашого народу, народу, який ніколи не зазіхав на чужу волю та незалежність, але ніколи не мав своєї, В. Симоненко беззаперечно вірив у щасливе майбуття України, тому у своїй поезії категорично стверджував: «Народ мій є, народ мій завжди буде, ніхто не перекреслить мій народ!» Чи погоджуєтесь ви з поглядами письменника? Свою думку висловіть у власному творі.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Симоненко В. У твоєму імені живу: Поезії, оповідання, щоденник, записки, листи. – К.: Веселка, 2003.

2. Пахаренко В. «В дорозі до рідного краю. До 75-річчя з дня народження Василя Симоненка» // Свобода — 2010, ч. 3, с. 5

С. Д. Павлик, Ж.В. Шевченко,
учителі української мови та літератури
Навчально-виховний комплекс
«Загальноосвітня школа I-III ступенів №3 –
колегіум» Смілянської міської ради

РОЗВИТОК СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

(на матеріалі творів В. Симоненка та спогадів про нього)

«НАРОД МІЙ Є! НАРОД МІЙ ЗАВЖДИ БУДЕ!..»

Мета: виховувати людяність та милосердя, повагу до непоборного й працюючого українського народу.

ФОНЕТИКА. ОРФОЕПІЯ. ОРФОГРАФІЯ

I. Фонетичний диктант

Запишіть текст, сприйнятий на слух, звукописом.

Люди – прекрасні.

Земля – мов казка.

Кращого сонця ніде нема.

II. Дослідження-обґрунтування.

Знайдіть у тексті слова, в яких відбуваються такі фонетичні процеси, як уподібнення приголосних і наближення голосних. Підкресліть відповідні орфограми. Обґрунтуйте написання.

Легкі зморшки обличчя вкрили –
Це життя трудового плід.
Але в кожному русі – сила.
В очах юності видно слід.

III. Гра – «Шпигуни»

Розшифруйте висловлювання за допомогою алфавіту, кожне число позначає певну букву абетки. Складіть міні-вір за словом В. Симоненка.

23, 11, 10, 18, 1, 8, 29, 30, 19, 23, 11, 16, 32, 6, 11, 18, 1.

(Відповідь: «Ти знаєш, що ти – людина?»)

IV. Вибірково-відтворювальний диктант

Випишіть з поезії В. Симоненка спочатку слова з орфограмою «М'який знак». Потім за виписаними словами відтворіть текст.

Можна вибрати друга і по духу брата,
Та не можна рідну матір вибирати.

За тобою завше будуть мандрувати
Очі материнські і білява хата.

І якщо впадеш ти на чужому полі,
Прийдуть з України верби і тополі.

Стануть над тобою, листям затріпочуть,
Тугою прощання душу залоскочуть.

Можна все на світі вибирати, сину,
Вибрати не можна тільки Батьківщину.

V. Лінгвістично-ситуативний експеримент

Уявіть, що ви потрапили на прес-конференцію із письменником Черкаського краю В. Симоненком. Які запитання ви б поставили митцю про його творчість? У текстах запитань слід використати слова з орфограмами: «М'який знак», «Подовження приголосних», «Ненаголошені е, и в коренях слів».

VI. Творчий диктант «Відчуй глибину думки»

Визначте ідейну суть кожного вислову. Поясніть орфограми та доцільність вживання інверсії.

Мріяти й шукати, доки жити,
Шкварити байдужість на вогні!..

Воскресайте, камінні душі,
Розчиняйте серця і чоло,
Щоб не сказали
Про вас грядущі:
– Їх на землі не було...

ЛЕКСИКОЛОГІЯ

I. Завдання

Доберіть до виділених слів антоніми.

1. Та нехай над землею година
Чи негода лютує і рве –
Вічна мудрість простої людини
В паляниці звичайній живе.
2. Ми думаєм про вас. В погожі літні ночі,
В морозні ранки, і вечірній час,
І в свята гомінкі, і в дні робочі
Ми думаємо, правнуки, про вас.

II. Вибірково-розподільний диктант

Виберіть із поданого тексту та розподіліть за колоночками слова активної і пасивної лексики.

Раби будували замки й храми,
Сіяли й жали — раби.
Труд їх стоїть над віками —
Свідок життя й боротьби.

Із кожного купола й брами
Крізь роки темряви й злоби
Вони промовляють словами
До нас, до моєї доби.

«Люті кати поглумились над нами,
Скільки лягло нас у чорні гроби,
Та перемога — дивіться! — за нами:
Смерть — не кінець боротьби.

Ті, що життя прогуляли без діла,
Що у народній купались крові,

В землю лягли і безслідно зотіли —
Ми ж і понині живі!»

Чую ваш голос простий і ласкавий,
Предки безсмертні мої:
Праця людини — окраса і слава,
Праця людини — безсмертя її!

Вибірковий диктант.

Випишіть слова пасивної лексики. Поясніть їх значення.

Волають гори, кровію політі,
Підбиті зорі падають униз:
В пахкі долини, зранені і зриті,
Вдирається голодний шовінізм.

О курде, бережи свої набої,
Але життя убивців не щади.
На байстрюків сваволі і розбою
Кривавим смерчем, бурею впади.

МОРФОЛОГІЯ

ІМЕННИК

I. Творче спостереження з елементами аналізу

Визначте синтаксичну роль іменників. Зробіть висновки. Яка головна думка поетичного твору?

Ти знаєш, що ти — людина?
Ти знаєш про це чи ні?
Усмішка твоя — єдина,
Мука твоя — єдина,
Очі твої — одні.

Більше тебе не буде.
Завтра на цій землі
Інші ходитимуть люди,
Інші кохатимуть люди —
Добрі, ласкаві й злі.

Сьогодні усе для тебе —
Озера, гаї, степи.
І жити спішити треба,
Кохати спішити треба —
Гляди ж не проспий!

Бо ти на землі — людина,
І хочеш того чи ні —
Усмішка твоя — єдина,

Мука твоя — єдина,
Очі твої — одні.

II. Вибірково-розподільний диктант

Випишіть із тексту іменники, розподіляючи їх на конкретні та абстрактні назви.

Ні перед ким не станеш спину гнути,
Не віддасися ворогу в ясу,
Якщо ти зміг, товаришу, збагнути
Свою народну велич і красу.

ПРИКМЕТНИК

I. Вибірковий диктант

Випишіть прикметники найвищого ступеня порівняння, зробіть їх словотвірний розбір, поясніть, як вони утворились.

Найогидніші очі порожні,
Найгрізніше мовчить гроза,
Найнікчемніші дурні вельможні,
Найпідліша брехлива сльоза.

Найпрекрасніша мати щаслива,
Найсолодші кохані вуста.
Найчистіша душа незрадлива,
Найскладніша людина проста.

Але правди в брехні не розмішуй,
Не ганьби все підряд без пуття,
Бо на світі той наймудріший,
Хто найдужче любить життя.

II. Диктант із коментуванням

Визначте у поезії Симоненка «Леся Українка» прикметники, підкресліть їх, вкажіть рід, число та відмінок кожного з них.

Десь вітер грає на віолончелі,
Морозні пальці приклада до скла,
І ти одна в зажуреній оселі
Замріяно схилилась до стола.

Мов раб німий на араратській скелі
Карбує написи про подвиги царя,
Ти на папері почуттів моря
Переливаєш в строфи невеселі.

Ти — хвора дівчина — серед глухої ночі
Врізаєш в вічність огненні, пророчі
Слова з прийдешніх сонячних віків,

Щоб ті слова хитали чорні трони,
Щоб їх несли з собою легіони
Нових, непереможних Спартаків.

ЧИСЛІВНИК

I. Коментований диктант із завданням.

Назвіть частини мови виділених слів. Відповідь обґрунтуйте. Числівник провідмініайте за відмінами.

Сім десятків дідові старому,
Сам незчувсь, коли і відгуло, —
Вже лице пожовкло, як солома,
Борознами вкрилося чоло,
Сяють очі глибоко спідлоба,
Тільки пух лишивсь на голові.,,
Лає син, що ні чорта не робить,
Допіка невістка: ще живі?

II. Вибірковий диктант із завданням

Виберіть із тексту числівник (числівники), виконайте морфологічний розбір.

У баби Юнісі було три сини.
У баби Онисі синів нема.
На кожній її волосині
морозом тріщить зима.
Я горя на світі застав багато.
Страшнішого ж горя нема,
ніж те, коли старість мати
в домівці стрічає сама.

ЗАЙМЕННИК

I. Вибірковий диктант із завданням.

Випишіть із поданого тексту займенник. Виконайте морфологічний розбір.

Люди різні між нас бувають —
Симпатичні, гарні, чудні.
Дні за днями, бува, куняють,
А живуть лиш у мріях та сні.

II. Вибірковий диктант із завданням.

Випишіть із поданого тексту особовий займенник. Провідмініайте його за відмінками.

І знову сам воюю проти себе —
Два чорти скарапудились в мені.
Один волає: «Зупинись! Не треба!»
Штовхає інший: «Не впиняйся, ні!»

ДІЄСЛОВО

I. Гра «Поетична лабораторія»

Заримуйте віри В. Симоненка (переставте слова). Вкажіть дієслова, визначте їх морфологічні ознаки.

Люди, мов казка, земля, прекрасні, сонця, нема, кращого, ніде, я, загруз, по серце, вона, трима, у землю, в'язко, цупко.

Відповідь:

Люди – прекрасні.
Земля – мов казка.
Кращого сонця ніде нема.
Загруз я по серце
У землю в'язко.
Вона мене цупко трима.

II. Вибірковий диктант

Виписати неозначену форму дієслів, визначити їх вид.

Можна вірить другові чи милій,
Марить наяву чи уві сні,
Білизну червневих ніжних лілій
Заплітатъ букетами в пісні.

Можна жить, а можна існувати,
Можна думать — можна повторять.
Та не можуть душу зігрівати
Ті, що не палають, не горять!

ДІЄПРИКМЕТНИК

I. Вибірковий диктант із завданням

Виберіть із поданих текстів дієприкметники. Виконайте їх синтаксичний розбір.

1. Волають гори, кровію политі,
Підбиті зорі падають униз:
В пахкі долини, зранені і зриті,
Вдирається голодний шовінізм.

2. Бубонять рогачі і кочерги —
Щось пригадують з давнини,
І чекають покійно черги
Засмаглілі горшки й чавуни.

З тітки полум'я сон злизало,
Тітка гладить рукою глек,
Теплий ватяник зав'язала
На застужений свій попереk.

ДІЄПРИСЛІВНИК

I. Вибірковий диктант із завданням

Виберіть із поданого тексту дієприкметник. Виконайте синтаксичний розбір.

Лиже полум'я жовте черево,
Важкувато сопе димар,
Галасує від болю дерево,
Піднімаючись димом до хмар.

ПРИСЛІВНИК

I. Вибірковий диктант із завданням

Виберіть із поданого тексту прислівники. Виконайте їх синтаксичний розбір.

Немає такої біди і муки,
ніж сумно з-під сивих брів
дивитись щодня, як внуки
ростуть без своїх батьків.

СЛУЖБОВІ ЧАСТИНИ МОВИ

I. Гра «Позмагаємося з письменником»

Замість крапок поставте пропущені службові частини мови. Назвіть їх.

Люди різні .... нас бувають —
Симпатичні, гарні, чудні.
Дні ... днями, бува, куняють,
... живуть лиш ... мріях ... сні.

Відповідь: між, за, а, у, та

II. Гра «Втрачена інформація»

Віруси часто потрапляють у комп'ютерну систему, знищують важливу інформацію. Така неприємність сталась і в нас. Відновіть втрачені прийменники.

Кусень хліба, молоко ... торбині,
Босі ніжки, збиті ... крові,—

Гонить хлопчик гуси ... стежині,
Прутиком похвиськує ... траві.
І звертають хлопцеві ... дороги,
Кидають привітно ... ходу:
«Ти куди, козаче кривоногий,
Може вже шукаєш молоду?»
Тільки він всміхається солідно
Та... лоба гляне мимохідь,
І йому ні трохи не обідно,
Що його не хочуть розуміть.

Довідка: до, в, по, з, в, на, з-під

III. Вибірковий диктант із завданням

Випишіть із тесту службові частини мови та виконайте морфологічний розбір.

Цілую руки,
що крутили жорна
у переддень космічної доби.

«УКРАЇНО! ТИ – МОЯ МОЛИТВА...»

Мета: виховувати всеохоплюючу любов до рідного краю й української мови.

ФОНЕТИКА. ОРФОЕПІЯ. ОРФОГРАФІЯ

I. Вибірково-фонетичний диктант

Виберіть із тексту, що сприймається на слух, слова з різною кількістю звуків і запишіть їх звукописом.

Кожну хвилю у кожную днину
Гріє душу твоє ім'я,
Ненагідна, горда, єдина,
Україно моя.

II. Фонетичний диктант

Запишіть речення фонетичною транскрипцією. Проаналізуйте фонетичні явища.

О земле, жорстока і мила,
Ковтнула ти їхні дні –
Усе, що вони любили,
Віддай долюбить мені!

III. Гра «Поетична майстерня»

Вставте пропущені літери, підкресліть букви, які позначають два звуки.

Благослове...а щедріс...ть! Все від неї,
Від щедрос...ті думок, сердець і рук.
Краса, ...повита матір...ю-з...млею
Від щедрос...ті страждань її і мук.

IV. Гра «Поетична сторінка»

Правильно утворіть слова з цих складів і прочитайте рядки з поезії В. Симоненка «Лебеді материнства». Підкресліть відкриті склади.

Мо, ра, жеш, дру, ви, і, би, жи, дру, ти, зів, ну
Ти, Бать, ви, не, на, бра, мож, ки, ків,щи, тіль, ну.

Відповідь:

*Можеш вибирати друзів і дружину,
Вибрати не можна тільки Батьківщину.*

V. Орфографічна хвилинка

Складіть словниковий диктант за текстом поезії В. Симоненка «Моя мова». Поясніть орфограми. Як ви розумієте зміст останніх двох рядків вірша? Свої міркування запишіть.

Все в тобі з'єдналося, злилося —
Як і поміститься в одній! —
Шепіт зачарований колосся,
Поклик із катами на двобій.

Ти даєш поету дужі крила,
Що підносять правду в вишину,
Вченому ти лагідно відкрила
Мудрості людської глибину.

І тобі рости й не в'януть зроду,
Квітувать в поемах і віршах,
Бо в тобі — великого народу
Ніжна і замріяна душа.

VI. Творчий диктант «Відчуй глибину думки»

Визначте ідейну суть кожного вислову. Поясніть орфограми та доцільність вживання інверсії.

1. Земле рідна! Мозок мій світліє,
І душа ніжнішою стає,
Як твої сподіванки і мрії
У життя вливаються моє.

2. Бо нива це – моя! Тут я почну зажинок,
Бо кращий урожай не жде мене ніде,

Бо тисяча доріг, мільйон вузьких стежинок
Мене на ниву батьківську веде...

МОРФОЛОГІЯ

ІМЕННИК

I. Диктант інформаційної дії

Знайдіть у тексті поезії іменники, визначте їх відмінок. Поясніть вивчені орфограми.

Земле рідна! Мозок мій світліє,
І душа ніжнішою стає,
Як твої сподівання і мрії
У життя вриваються моє.

Я живу тобою і для тебе,
Вийшов з тебе, в тебе перейду,
Під твоїм високочолим небом
Гартував я душу молоду.

Хто тебе любов'ю обікраде,
Хто твої турботи обмине,
Хай того земне тяжіння зрадить
І з прокляттям безвість проковтне!

II. Диктант із коментуванням

Підкресліть іменники, визначте відміну та відмінок кожного.

Коли крізь розпач випнуться надії
І загудуть на вітрі степовім,
Я тоді твоїм ім'ям радію
І сумую іменем твоїм.

Коли грозує далеч неокрая
У передгроззі дикім і німім,
Я твоїм ім'ям благословляю,
Проклинаю іменем твоїм.

Коли мечами злоба небо крає
І крушить твою вроду вікову,
Я тоді з твоїм ім'ям вмираю
І в твоєму імені живу.

III. Вибірково-розподільний диктант

Випишіть із тексту іменники, розподіливши їх на конкретні та абстрактні назви.

Ти даєш поету дужі крила,
Що підносять правду в вишину,
Вченому ти лагідно відкрила
Мудрості людської глибину.

Завдання

Перепишіть. Поставте іменники в дужках у потрібному відмінку, вкажіть його.

Гей, нові Колумби, Магеллани,
Напнемо вітрила наших (мрія)!
Кличуть нас у мандри океани,
Бухту (спокій) облизує прибій.

Хай в маленьких (очі) відбивається світ
Од маленьких (ромашка) до (старт) великих,
Хай в них світиться синій zenit,
А не жах од (побоїще) диких.

ПРИКМЕТНИК

I. Хвилинка епітетів

Випишіть прикметники, визначте їх розряди за значенням.

Є тисячі доріг, мільйони вузьких стежинок,
Є тисячі ланів, але один лиш мій.
І що мені робить, коли малий зажинок
Судилося почать на ниві нерясній?

Чи викинути серп і йти байдикувати,
Чи долю проклясти за лютий недорід
І до сусід пристать наймитувати
За пару постолів і шкварку на обід?

Коли б я міг забуть убоге рідне поле,
За шмат цієї землі мені б усе дали...
До того ж і стерня ніколи ніг не коле
Тим, хто взува холуйські постолі.

Та мушу я іти на рідне поле босим,
І мучити себе й ледачого серпа,
І падати з втоми на покоси,
І спать, обнявши власного снопа.

Бо нива ця – моя! Тут я почну зажинок,

Бо кращий урожай не жде мене ніде,
Бо тисяча доріг, мільйон вузьких стежинок
Мене на ниву батьківську веде...

ЧИСЛІВНИК

I. Вибірковий диктант із завданням

Випишіть із тексту числівники, провідніайте їх за відмінками.

Є тисячі доріг, мільйон вузьких стежинок,
Є тисячі ланів, але один лиш мій.
І що мені робить, коли малий зажинок
Судилося почать на ниві нерясній?

ЗАЙМЕННИК

I. Вибірковий диктант із завданням.

Випишіть із поданого тексту займенники. Виконайте морфологічний розбір одного з них.

Україно, мовчи! Україно, затихни!
Не така ти багата, щоб тратить слова.
Хай брехня твоє слово дугою не вигне,
Хай не вірить твій розум в убогі дива.
Україно! Яка в тебе мрія шалена!
Ти не кліпай очима на мрію чужу.
Притулися горбами й устами до мене,
Перетни в моїм серці криваву межу!

II. Вибірковий диктант із завданням.

Випишіть із поданого тексту займенник. Виконайте морфологічний розбір.

Ти даєш поету дужі крила,
Що підносять правду в вишину,
Вченому ти лагідно відкрила
Мудрості людської глибину.

III. Вибірковий диктант із завданням.

Випишіть із поданого тексту займенник. Провідніайте його за відмінками.

Україно! Ти – моя молитва,
Ти моя розпука вікова...
Гримотить над світом люта битва
За твоє життя, твої права...

ДІЄСЛОВО

I. Кодований диктант

Визначити, які дієслова перехідні, а які – ні. Код 1 – перехідні (П), код 2 – неперехідні (Н).

В ночі осінні, холодні й нудні
Часто ввижається Київ мені.
Вийду з палатки, у темінь пірну,
Думкою-мрією в Київ майну.
Мріють крізь хмари зорі вгорі,
Мов на бульварі чудні ліхтарі.
Вітер ущухне, то знов загуде —
Аж сторонюся: тролейбус іде.
Парки і сквери, театри і шум.
Як вас прогнати із серця, із дум?
Що мені діять — не можу забути
Площу Богдана, вогні інституту.
Що мені діять і як мені бути —
Київ казковий не в силі забуть!
В серці своїм на будову несу
Киева горду і вічну красу.
Стіни мурую, проспекти кладу,
З степом безлюдним розмову веду:
Бачиш, сюди ми зійшлися усі
Тому, що служимо праці й красі,
Тому, що мріє поставити кожен
Місто, красою на Київ схоже!

ДІЄПРИКМЕТНИК

I. Диктант із завданням

Підкресліть у тексті дієприкметник, виконайте його морфологічний розбір.

Я закоханий палко, без міри
У небачену вроду твою.
Все, що в серці натхнене і щире,
Я тобі віддаю.

Ти дала мені радісну вдачу,
Кров гарячу пустила до жил.
Я без тебе нічого не значу,
Ніби птиця без крил.

Кожну хвилю у кожную днину

Гріє душу твоє ім'я,
Ненаглядна, горда, єдина,
Україно моя.

II. Вибірковий диктант із завданням

Випишіть із поданого тексту дієприкметники, поясніть їх правопис.

О земле з переораним чолом,
З губами, пересохлими від сміху!
Тебе вінчали з кривдою і злом,
Байстрятам шматували на утіху.

Вкраїнонько! Розтерзана на шмаття,
У смороді й тумані гнойовім
Кричиш мені у мозок, мов прокляття
І зайдам, і запроданцям твоїм.

ДІЄПРИСЛІВНИК

I. Вибірковий диктант із завданням

Виберіть із поданого тексту дієслова, утворіть від них дієприслівники.

Довго тужить сумна бандура
Про діла у старій сивині,
І якусь невідому зажуру
Навіває та пісня мені.
Не мелодія — збурена рана,
Не слова, а безжальні голки,
Тільки бачу не сині лимани
І не горді козацькі полки.
А ввижається — там, біля шляху,
На потоптаній кіньми траві
Жирний ворон, мов чорна папаха,
На козацькій сидить голові.
А нав-круг по-ру-ба-ні
До-си-на-ють сни,
І да-ле-ко бу-бо-ни
Кли-чуть до вій-ни.

ПРИСЛІВНИК

I. Вибірковий диктант із завданням

Виберіть із тексту прислівник. Виконайте усно морфологічний розбір.

Чую, земле, твоє дихання,
Розумію твій тихий сум,
Як на тебе холодні світання

Ронять пригорщами росу.
Знаю — зливи, та буйні грози,
І роса в шумовинні віт —
То сирітські, вдовині сльози,
То замучених предків піт.
Назбирала ти їх без ліку
На роздоллі полів, дібров,
Щоб живили тебе довіку,
Людські сльози і людська любов.

СЛУЖБОВІ ЧАСТИНИ МОВИ

I. Диктант із завданням

Знайдіть прийменники. Визначте відмінки іменників, займенників, з якими пов'язані прийменники. Що означають прийменники в реченнях – час, місце, причину тощо?

Ми усі по характеру різні,
І смаки не однакові в нас,
Та одна нас ростила Вітчизна
У великий розбурханий час.

І які б нас не кликали далі,
Перед нами єдина мета.
Скрізь життя у нестерпному шалі
Нас, гарячих і юних, віта.

Буде в нас і кохання і сльози,
А комусь не забракне і мук,
Та ніякі вітри і морози
Не погасять тепла наших рук.

Ми усі по характеру різні,
І смаки не однакові в нас,
Та одна нас ростила Вітчизна
У великий розбурханий час.

«Є В КОХАННІ І БУДНІ І СВЯТА...»

Мета: виховувати почуття чистого кохання та відчуття світової гармонії.

ФОНЕТИКА. ОРФОЕПІЯ ОРФОГРАФІЯ

I. Гра «Поетична майстерня»

Вставте пропущені літери, поясніть орфограму. Підкресліть слова з різною кількістю звуків.

Для коха...я в нас ч...су мало,
Для мовча...я – у нас віки.
Все ві...ав би, що жить осталося,
За гарячий дотик руки.

II. Робота у групах. «Навчаючи вчуся».

Впишіть із тексту слова з орфограмами. Обговоріть із сусідом по парті їх правопис.

Вона прийшла, непрохана й неждана,
І я її зустріти не зумів.
Вона до мене впливла з туману
Моїх юнацьких несміливих снів.

III. Гра «Лови помилку!»

Знайдіть помилку у написанні слів і запишіть правильно поетичні рядочки.

Сам я соний ходив землею,
Але ти, як висняний грім,
Стала совістю, і душою,
І щасливим не щастям моїм.

ЛЕКСИКОЛОГІЯ

I. Завдання

З'ясуйте значення виділеного слова. Самостійно складіть із ним речення.

Через вулиці нахололі
Повз очей зачарований хміль
Йшла ти в сонячнім **ореолі**
Невідомо куди й звідкіль.

II. Диктант із завданням

Поясніть, чи можна вважати виділені слова синонімами. Свою думку аргументуйте.

Хоч на щастя життя багате,
Але кожному людину ждуть
І печалі, і сум, і втрати,
І не можна їх обминуть.

МОРФОЛОГІЯ

ІМЕННИК

I. Вибірково-розподільний диктант

Випишіть іменники, розподіліть їх за відмінами.

Є в коханні і будні, і свята,
Є у ньому і радість, і жаль,
Бо не можна життя заховати
За рожевих ілюзій вуаль.
І з тобою було б нам гірко,
Обіймав би нас часто сум,
І, бувало б, темніла зірка
У тумані тривожних дум.

Але певен, що жодного разу
У вагання і сумнівів час
Дріб'язкові хмарки образи
Не закрили б сонце від нас.

Бо тебе і мене б судила
Не образа, не гнів — любов.
В душі щедро вона б світила,
Оновляла їх знов і знов.

У мою б увірвалася мову,
Щоб сказати в тривожну мить:
— Ненаглядна, злюща, чудова,
Я без тебе не можу жить!..

ПРИКМЕТНИК

I. Попереджувальний диктант

Укажіть повні та короткі форми прикметників

1. Я із надій будую човен,
І вже немовби наяву,
З тобою, ніжний, срібномовен,
По морю радості пливу.
2. Чорні від страждання мої ночі,
Білі від скорботи мої дні
Впали у твої свавільні очі,
Жадібні, глибокі і чудні.

ЗАЙМЕННИК

I. Вибірковий диктант із завданням.

Випишіть із поданого тексту займенники. Виконайте морфологічний розбір одного з них.

Не вір мені, бо я брехать не вмію,
Не жди мене, бо я і так прийду.
Я принесу тобі свою надію,
А подарую смуток і біду.

II. Вибірковий диктант із завданням.

Випишіть із поданого тексту займенники. Провідмініайте той займенник, що у тесті стоїть у початковій формі.

І я не чув, як жайвір в небі тане,
Кого остерігає з висоти...
Прийшла любов непрохана й неждана –
Ну як мені за нею не піти?

III. Вибірковий диктант із завданням.

Випишіть із поданого тексту займенники. Провідмініайте той займенник, що у тесті стоїть у формі множини.

Ось на тому й ущухла злива,
Розійшлися з під'їзду всі.
Ти брела по струмках, щаслива
В загадковій своїй красі.

ДІЄСЛОВО

I. Диктант-відновлення

Відновіть текст, уставляючи замість крапок дієслова з довідки. Визначте змінні ознаки дієслова.

Через душі, мов через вокзали,
... состави почуттів.
Може, сподіватися зухвало,
... і ждати — поготів.

Та ... я не маю змоги,
Обіймає сумніви огонь,
І червоним ліхтарем тривоги
... поїзда твого.

І стою на березі чекання:
Що ти мені з гуркоту ...?
... ти біля мого благання
Чи до інших станцій просвистиш?

Довідка: вірити, гуркотять, зупиняю, кричиш, станеш, не вірить

II. Диктант з обґрунтуванням

Пояснити правопис дієслів.

Не дивися так печально, брів похмуро не підводь.
Усміхнись і просто вимов: «Божевільний, не підходь.
Не ходи сумний та кислий, стань, досадо, в стороні,
Як тебе немає поруч, веселіш тоді мені.

ДІЄПРИКМЕТНИК

I. Диктант з обґрунтуванням

Підкреслити дієприкметники, пояснити їх правопис.

Вона прийшла, непрохана й неждана,
І я її зустріти не зумів.
Вона до мене впливла з туману
Моїх юнацьких несміливих снів.

Вона прийшла, завітчана і мила,
І руки лагідно до мене простягла,
І так чарівно кликала й манила,
Такою ніжною і доброю була.

І я не чув, як жайвір в небі тане,
Кого остерігає з висоти...
Прийшла любов непрохана й неждана –
Ну як мені за нею не піти?

ПРИСЛІВНИК

II. Попереджувальний диктант

Знайдіть прислівники, аргументуйте своє рішення.

Слова ясні, лише мені відомі,
У бурмотіння скучне переллю,
Свою усмішку у холодній втомі
Бездумно, безголово утоплю.

І буду нерозумно обридати,
І недоречно скиглити чомусь,
Але, як треба буде заридати,
Я гомерично, тупо засміюсь.

III. Пояснювальний диктант

Поясніть правопис прислівників. Визначте, до якої групи за значенням вони належать, яку синтаксичну роль виконують.

Тиша важчає. Терпнуть губи,
Тиша репне навпіл ось-ось.

Припаду я шалено й грубо
До безумства твоїх волось.

IV. Коментований диктант

Визначте прислівники, поясніть спосіб їх творення.

Довго будуть сумніви долати
І морочить голову мені,
Хоч і знаю — назавжди пішла ти,
Назавжди розтала вдалині.

Щастя знов довірилось примарі,
Знов за ним у сіру ніч бреди...
На холоднім білім тротуарі
Білий сніг притрушує сліди.

V. Диктант із завданням

Випишіть прислівники, зробіть їх морфологічний розбір.

Вона прийшла, завітчана і мила,
І руки лагідно до мене простягла,
І так чарівно кликала й манила,
Такою ніжною і доброю була.

СЛУЖБОВІ ЧАСТИНИ МОВИ

I. Попереджувальний диктант

Прийменники підкресліть, вкажіть похідні та непохідні. Визначте відмінки іменників, вжитих з прийменниками.

Задихнеться від люті сірість —
Нам на щастя, а їй на зло.
Поміж нас підведеться щирість
І з'єднає наше тепло!

Завдання

Випишіть із поданого тексту службові частини мови та виконайте морфологічний розбір слів.

Є в коханні і будні, і свята,
Є у ньому і радість, і жаль,
Бо не можна життя заховати
За рожевих ілюзій вуаль.

II. Вибірковий диктант із завданням.

Випишіть із поданого тексту службові частини мови. Виконайте морфологічний розбір часток.

Хоч на щастя життя багате,
Але кожну людину ждуть
І печалі, і сум, і втрати,

І не можна їх обминуть.

«СВІТ ЯКИЙ – МЕРЕЖИВО КАЗКОВЕ!..»

Мета: виховувати повагу до світу, в якому ми живемо, та розуміння значення природи в житті людини.

ФОНЕТИКА. ОРФОЕПІЯ. ОРФОГРАФІЯ

I. Гра «Шифрувальник»

Відновіть рядки з поезії за приголосними.

Щ... в д...т...їств... я х...д...в у тр...в...,
В г...м...нл...в... тр...п...тн... л...с.,
Д... д...б... м...вч...л... в...л...ч...в...
... кр...пл...н...х р...ннь..ї р...с....

Відповідь:

Ще в дитинстві я ходив у трави,
В гомінливі трепетні ліси,
Де дуби мовчали величаво
У краплинах ранньої роси.

II. Дослідження-обґрунтування.

Знайдіть у тексті рядок, у якому лише дзвінки приголосні. Підкресліть їх, обґрунтуйте свій вибір.

Лягла на всьому вечірня втома.
Палає місто, мов дивний храм.
І розтинають ніч невагому
Квадратні очі віконних рам.

III. Вибірково-фонетичний диктант

Виберіть із тексту, що сприймається на слух, слова з різною кількістю звуків і запишіть їх звукописом.

Синиця в шибку вдарила крильми.
Годинник став. Сіріють німо стіни.
Над сизим смутком ранньої зими
Принашкли хмари, мов копиці сіна.

МОРФОЛОГІЯ

ІМЕННИК

I. Завдання

Перепишіть. Поставте іменники в дужках у потрібному відмінку, вкажіть його.

1. Гей, нові Колумби, Магеллани,
Напнемо вітрила наших (мрія)!
Кличуть нас у мандри океани,
Бухту (спокій) облизує прибій.
2. Хай в маленьких (очі) відбивається світ
Од маленьких (ромашка) до (старт) великих
Хай в них світиться синій зеніт,
А не жах од (побоїще) диких.

II. Гра «Хід конем»

Прочитайте рядки з поезії В. Симоненка. Назвіть іменники, визначте їх морфологічні ознаки.

Наші 	миру		війні
			бойові
салютують	грізні	не	
		гармати	

Відповідь: *Наші грізні бойові гармати
Салютують миру – не війні!*

ПРИКМЕТНИК

I. Вибірково-розподільний диктант

*Випишіть прикметники, які можуть утворювати ступінь порівняння.
Виконайте морфологічний розбір одного з них.*

Світе мій гучний, мільйонноокий,
Пристрасний, збурунений, німий,
Ніжний, і ласкавий, і жорстокий,
Дай мені свій простір і неспокій,
Сонцем душу жадібну налий!

II. Творчий диктант

Випишіть прикметники, утворіть від них всі можливі ступені порівняння.

У маленьких очах відбивається світ, –
Гамірливий, гучний і великий –
Буйна радість зелених віт,
Білі хмари і срібні ріки.

III. Вибірково-розподільний диктант

Знайдіть якісні та відносні прикметники. Запишіть їх у дві колонки.

Лягла на всьому вечірня втома.
Палає місто, мов дивний храм.
І розтинають ніч невагому
Квадратні очі віконних рам.

Ці чари ночі такі знайомі —
Усі підвладні, покірні вам.
О, скільки вікон у кожному домі!
А там, за ними, — ідилій, драм!

Там заплітають життя тенета,
Там люди б'ються з останніх сил,
Там так знадливо звучать монети
І рве легені отруйний пил.

Там гинуть вчені, митці, поети
Але... й виходять вони звідтіль.

ДІЄСЛОВО

I. Вибірково-розподільний диктант

Запишіть дієслова I та II дієвідміни у колонки, виділіть основу та закінчення дієслів.

Минуле не вернуть, не виправить минуле.
Вчорашнє — ніби сон, що випурхнув з очей.
Як луки навесні ховаються під мулом,
Так вкриється воно пластами днів, ночей.
Але воно живе — забудьте й не забудьте,
А час, не зупиняється, а молодість біжить,
І миті жодної не можна повернути,
Щоб заново, по-іншому прожити.

ПРИСЛІВНИК

I. Диктант-гра

Почувши прислівник, учні плещуть у долоні.

1. Ще в дитинстві я ходив у трави,

В гомінливі трепетні ліси,
Де дуби мовчали величаво
У краплинах ранньої роси.

2. Десь вітер грає на віолончелі,
Морозні пальці приклада до скла,
І ти одна в зажуреній оселі
Замріяно схилилась до стола.

3. В дні травневі, мріями багаті,
Коли щастя хлюпає з пісень,
Ми щороку зустрічаєм свято —
Перемоги радісної день.

СЛУЖБОВІ ЧАСТИНИ МОВИ

I. Вибірковий диктант

Випишіть службові частини мови в три колонки: прийменники, сполучники, частки.

Десь на горизонті хмара-хустка
Манить в даль, мов дівчина у сад,
І весни такі пахучі згустки
Розплескалися об голубий фасад.

Дні стоять погожі і привітні —
Розтопилося б і серце кам'яне;
Всі на вулицях — немов знайомі, рідні,
Лиш чомусь не впізнають мене..

«Я ВОСКРЕС, ЩОБ ІЗ ВАМИ ЖИТИ»

(Філософія життя і творчості Василя Симоненка
у спогадах Лілії Шитової)

Тексти для пояснювальних, вільних, навчальних, контрольних диктантів

I. Диктант № 1

Цікавився Симоненко і древніми пам'ятками історії та літератури, зокрема «Синописом», першим підручником з історії, надрукованим в Україні, «Поучением» Володимира Мономаха, давніми літописами, роботами Івана Вишенського, Георгія Кониського, пам'яткою кінця XVIII початку XIX століття «Історія Русів», авторство якої приписували Г. Кониському, а згодом Г. Полетиці. «Цей твір захоплював Шевченка, Куліша, а ми, високоосвічені їх нащадки, нічого про нього не знаємо. А яка оригінальна там концепція історії України, її давньої високої культури», — журно говорив Василь.

(За Л. Шитовою, 73 сл.)

1. Відокремлені члени речення;
2. Однорідні члени речення;
3. Пряма мова.

II. Диктант № 2

Симоненко все своє життя читав і перечитував Шевченка, вчився у нього народної мови, відчуття краси, любові до рідного народу. Він міг би й про себе сказати, як сказав Тарас Григорович у «Мандрівці з приємністю та й не без моралі»: «Краса, в чому вона не проявлялась, чи в живій істоті, чи в рослині, завжди має на мене однаковий добродійний вплив».

(За Л. Шитовою, 59 сл.)

1. Однорідні члени речення;
2. Пряма мова.

III. Диктант № 3

Взірцем для творчості Василя були суспільно-політичні поеми Шевченка «Сон», «Кавказ», історичні поеми «Гайдамаки», «Суботів», «Розрита могила», любив балади «Тополя», «Лілея», «Русалка», цикл віршів «Давидові псалми», які знав майже напам'ять.

(За Л. Шитовою, 30 сл.)

1. Однорідні члени речення;
2. Велика буква і лапки у власних назвах.

IV. Диктант № 4

Василь був завзятим театралом. Член Спілки театральних діячів України Петро Манойло згадує, що саме в ті роки в обласному музично-драматичному театрі імені Т.Г.Шевченка йшли прем'єра за прем'єрою — «Брати», «Острів Афродіти», «Ключі до щастя», «Назар Стодоля», «Іркутська історія». І запам'яталися вони йому, молодому тоді акторові, не лише тому, що були першими у його творчій роботі, а й тому, що всі їх дивився і робив на них відкриті рецензії на зібраннях акторів і в пресі Василь Симоненко.

(За Л. Шитовою, 75 сл.)

1. Велика буква і лапки у власних назвах;
2. Відокремлені члени речення.

V. Диктант № 5

Василь використовував кожну нагоду, аби побувати в Каневі, на могилі Тараса Григоровича, і повертався звідти притишений, з просвітленим обличчям. Очевидці згадують, як шанобливо Василь, разом із талановитою

художницею Аллою Горською, піднімався на Чернечу гору – до могили Тараса вони йшли босоніж, несучи взуванку в руках...

Підступна хвороба не дала йому здійснити задумане, а він мріяв про власну Шевченкіану! І, зважаючи на те, як стрімко і грізно зростав його талант, ми, напевне, стали б сучасниками нових, значущих творів про Генія, якому поет щиросердо поклонявся. Буваючи в Каневі, не обминав Прохорівку, провідував могилу патріарха української науки, першого ректора Київського університету Михайла Олександровича Максимовича. Вабив його й шістсотлітній дуб, під яким, за переказами, любив посидіти Тарас Григорович, й сосна Гоголя. «Тут ніби оживає дух безсмертних предків, все дихає споминами про цих велетнів української культури», — говорив Василь.

(За Л. Шитовою, 132 сл.)

1. *Вставні слова;*
2. *Складні речення;*
3. *Відокремлені члени речення;*
4. *Пряма мова.*

VI. Диктант № 6

Улюбленим письменником Василя був Іван Котляревський. Часом з його кабінету лунав гучний регіт. Заходжу й чую, як, смакуючи жартівливо-комічні описи пригод троянців, себто перелицьованих українських козаків, Василь читає вголос уривки з «Енеїди» своїм відвідувачам.

Звісно, відбувалися не просто «голосні читки» — Котляревський був найближчим послідовником староукраїнської гумористичної школи, і Василь хотів прищепити своїм авторам-гумористам смак до багатой української бурлескної спадщини.

(За Л. Шитовою, 59 сл.)

1. *Відокремлені члени речення;*
2. *Складні речення;*
3. *Прикладка.*

VII. Диктант № 7

У своїх віршах Василь неодноразово згадував козака Байду. В народнім епосі зберігся образ Байди, як запального захисника народу, і водночас отакого собі гультя, рубаки, з жалем говорив він, а насправді це була найосвіченіша людина серед запорозьких козаків. Сила духу запорозького лицаря — князя Вишневецького – надихала Василя, і він збирався знову повернутися до цієї постаті, аби гідно висвітлити душевні порухи людини, яка надала перевагу смерті над зрадою Вітчизни.

(За Л. Шитовою, 66 сл.)

1. *Однорідні члени речення;*
2. *Складне речення;*
3. *Велика буква у власних назвах.*

VIII. Диктант № 8

Захоплював Симоненка образ козака Мамає, опоетизований народом. Він розшукував згадки про нього в українській літературі, хотів написати казку для дітей, написати її «дитячою» мовою так, щоб викликати у них інтерес до рідної історії.

Василь пригадував, що в селах образ Мамає, як своєрідний оберіг від злих сил, малювали на дверях, на скринях. Та я й сама пам'ятала намальованого на віці бабусиної скрині козака з вусами і люлькою. Бабуня лякали нас ним, щоб ми його боялися. Втім, мені він страшним не здавався, швидше добрим, симпатичним.

«Зібрати б усіх Мамаїв, які ще збереглися в сільських дворищах, зробити виставку, — яку б силу народної творчості і уяви побачили!» — мріяв Василь.

(За Л. Шитовою, 105 сл.)

1. *Відокремлені члени речення;*
2. *Пряма мова;*
3. *Складне речення.*

IX. Диктант № 9

До творчості й особистості Лесі Українки Василь ставився з ніжністю і глибокою шанобою, захоплювався енергетичною силою її поетичного слова, мужністю її вдачі, душевною красою і могутнім талантом.

(За Л. Шитовою, 27 сл.)

1. *Однорідні члени речення;*
2. *Правопис іменників.*

X. Диктант № 10

Було у Василя ще одне, що вирізняло його з-поміж інших — це погляд. Проникливий, і в той же час задумливий, добрий. У книзі-притчі «Алхімік» один із найпопулярніших сучасних письменників Пауло Коельо пише: «Погляд виказує силу душі». По Василевих очах дійсно можна було безпомилково відстежувати процес його мислення, побачити реакцію на почуте, на подію чи оцінку чийогось вчинку, доброго чи не дуже. Все це можна було прочитати в глибоких Василевих очах.

(За Л. Шитовою, 69 сл.)

1. *Однорідні члени речення;*
2. *Складне речення;*
3. *Пряма мова.*

XI. Диктант № 11

Василь був винятково трудолюбним. Приходив на роботу ледь світало й залишав її по завершенні робочого дня або чергування, що зазвичай закінчувалося пізно. Вже о шостій-сьомій годині ранку вікно у його кабінеті світилось, а тьотя Паша, незмінний наш кур'єр, прибиральниця і розрадниця, ходила навшпиньки — «аби не заважати Василеві думати».

Самовдосконалення, самодисципліна, втаємничене ворожіння над словом були для нього органічними, ніби призначеними долею. Проте, сам він, здається, цього не помічав. Син хліборобської сім'ї, де звикли вставати вдосвіта, інакше собі й не мислив.

(За Л. Шитовою, 80 сл.)

- 1. Однорідні члени речення;*
- 2. Прикладка;*
- 3. Складне речення.*

XII. Диктант № 12

Василь завжди був відкритий для спілкування з людьми, горнувся до них усім серцем, навіть до зовсім незнайомих. Просто радів життю, зустрічам з людьми.

(За Л. Шитовою, 23 сл.)

- 1. Правопис іменників;*
- 2. Однорідні члени речення.*

XIII. Диктант № 13

Був Василь уважний до всіх у колективі, делікатний у ставленні до жінок. Коли приносив квіти, а були це, зазвичай, весняні проліски, фіалки, гілочки мімози, то приносив хоч по маленькому пучечку, а всім. Це було так зворушливо!

(За Л. Шитовою, 36 сл.)

- 1. Однорідні члени речення;*
- 2. Вставні слова;*
- 3. Складне речення.*

XIV. Диктант № 14

У гурті був веселий, часом навіть (взагалі, для нього це було не характерним) говіркий. Свята, дні народження любив проводити у колі друзів, особливо в лісі, біля річки. А то й просто поблукати з товаришами по місту.

(За Л. Шитовою, 36 сл.)

1. *Вставні слова, речення;*
2. *Однорідні члени речення.*

Спогади близьких людей про Василя Симоненка

XV. Диктант № 15

Він мало жив. Немов літак, що ховається за обрієм швидше, ніж доб'ється до нашого слуху шум його двигунів. Василь Симоненко зник за пругом життя скоріше, ніж долинув до нас могутній гук його серця, заряджений тривогою двадцятого віку і любов'ю до української землі. Це порівняння неточне, бо звук моторів неодмінно гине, а звук поетового серця, хитаючи серцями мільйонів, відроджується в душі народу.

(За Д. Павличко, 61 сл.)

1. *Видокремлені члени речення;*
2. *Однорідні члени речення;*
3. *Складне речення.*

XIV. Диктант № 16

Василь Симоненко писав просто. Цим він виділяється з-поміж своїх літературних ровесників, особливо з-поміж тих, які полюбляють словесне бароко. Не варто та неможливо накидати кому-небудь з письменників чужу простоту як вірець для наслідування. Але треба говорити про істинну демократичність поезії Василя Симоненка.

Василь Симоненко писав афористично. Він ніби готував свої думки для бронзових або гранітних літер.

(За Д. Павличко, 55 сл.)

1. *Правопис прийменників;*
2. *Складне речення.*

XVII. Диктант № 17

Оце ніби бачу сина з перших його днів. У школі він вчився тільки на «відмінно». Десятирічку закінчив із золотою медаллю. А вчитися йому було ой нелегко. П'ять класів він закінчив у Біївцях, а решту — в сусідніх селах Єрківцях і Тарандинцях. А це 9 кілометрів лише в один кінець.

... Весною чи восени — то ще нічого, а взимку — суця біда. Повоєнні ж зими люті і сніжні. А пальто у Васі — пошарпане, а чоботи — діряві. Тільки ніколи, ні разу він не запізнився на урок. Було, питаю його: «Важко тобі, Васю?» А він весело відказує: «Та чого там важко! Доки дійду до школи, то всі уроки повторю. А як назад вертаюся, то всі пісні переспіваю».

(Зі спогадів матері В. Симоненка, 111 сл.)

1. *Неповні речення;*
2. *Пряма мова;*

3. Звертання;
4. Вставні слова;
5. Складне речення.

XVIII. Диктант № 18

Якось зарядила хуртовина. В такі дні наша школа затихала, бо підвозу ж тоді не було. І раптом на шкільному порозі з'явилася снігова баба. Це з усіх чужосельців прийшов до школи лише Василь.

На уроках він був серйозний — аж занадто. У класі виділявся, по-перше, своїм бідним одягом, по-друге, розумом. Навіть учителі не читали стільки книжок, як наш найкращий учень.

(Зі спогадів У. М. Демченко, вчительки математики, 58 сл.)

1. Вставні слова;
2. Складне речення.

XIX. Диктант № 19

Я пригадую 1949 рік, коли Василь вступив до 8-го класу нашої школи. Скоро він стає членом двох гуртків — літературного і фізичного. Він любив математику й розв'язував складні задачі. Впадала в око його старанність, наполегливість. Він перечитав усі книжки зі шкільної бібліотеки (особливо любив твори на історичні теми).

Якось був вечір зустрічі з нашими колишніми випускниками. Василь прочитав там власний вірш, у якому було й привітання гостям, і подяка вчителям, і любов до школи. Вірш так збентежив усіх, що вони змусили прочитати його ще раз.

(Зі спогадів Ф. Барабаша, директора Тарандинцівської школи, 84 сл.)

1. Однорідні члени речення;
2. Вставне речення;
3. Складне речення.

XX. Диктант № 20

А поміж нами, студентами, Василь був неперевершеним жартуном-дотепником. Та насамперед він був серйозною натурою, людиною діла і слова. На відміну від мене та інших наших однокурсників, він багато читав і знав. Учився старанно й завзято. Не любив гуляк і ледацюг, пройдисвітів і дурників.

(Зі спогадів М. Сома, письменника, 43 сл.)

1. Відокремлені члени речення;
2. Однорідні члени речення.

XXI. Диктант № 21

Уже на першому курсі серед нас були «поети», «драматурги», «критики» — «майстри» з усіх жанрів. Тільки Василь залишався «ніким». Він інколи читав

свої вірші. Тим-то для багатьох, навіть для тих, хто близько знав Василя, був несподіванкою його поетичний «вибух». Але це тільки на перший погляд.

(Зі спогадів А. Шевченка, письменника, 44 сл.)

1. *Однорідні члени речення;*
2. *Складне речення.*

XXII. Диктант № 22

Вася пішов у діда. Федір Трохимович був першим Василевим другом і наставником. У новелі «Дума про діда» є такі слова: «Безсмертячко ти моє кирпате», — шепотів дід, коли я засинав під музику його слів. То були дуже гарні слова, бо поганих дід не говорив мені». Мій батько був дуже розумний, самотужки вивчив грамоту, багато читав. А малому Васі, умостившись на печі, дід розповідав нашу давню-прадавню історію.

(Зі спогадів матері В. Симоненка, 65 сл.)

1. *Однорідні члени речення;*
2. *Відокремлені члени речення;*
3. *Складне речення.*

XXIII. Диктант № 23

Я завжди бачу Василя прозорим і ніжним, з лагідною посмішкою на худорлявому обличчі. Коли ж він про когось недобррозичливо відгукувався, то говорив лише одне слово — «пігмей». Ставши відомим поетом, Василь залишився таким же простим і звичайним хлопцем, якого ми знали з перших днів роботи в молодіжці. В його поведінці не було ані тіні якоїсь зверхності над своїми колегами по перу, зазнайства і самозакоханості. Він був дотепним жартівником, веселим хлопцем і чудовою людиною, до безтями закоханою в життя і поезію.

(Зі спогадів М. Дашківського,
працівника газети «Молодь Черкащини», 79 сл.)

1. *Однорідні члени речення;*
2. *Відокремлені члени речення;*
3. *Складне речення.*

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Симоненко В. А. На схрещених мечях: Вибр. твори / Передм. О. Гончара; Упорядкув., післямова, комент. В. Костюченка. — К.: Унів. вид-во «Пульсари», 2004. — 384 с.
2. Симоненко Василь. ВИБРАНІ ТВОРИ / Упоряд. А. і Д. Ткаченків. Серія «Шістдесятники». 2-ге вид. 2012, 852 с., 16 іл.

3. Симоненко В. А. Вибране / В. Симоненко; упоряд. текстів, підгот. комент., прим. та навч.-метод. матеріалів Г. Кирпи і Д. Чередниченка. – К. : Школа, 2008. – 252 с. – (Шкільна хрестоматія).

4. Сніжко Микола. Оводи Василя Симоненка. – Черкаси: «Відлуння-Плюс», 2004. –171 с.

5. Шитова Лілія. Я воскрес, щоб із Вами жити. Філософія життя і творчості Василя Симоненка. –Черкаси, 2005. –112 с.

Т.П. Макуха,
учитель української мови і літератури
Лебедівської загальноосвітньої школи I-III ступенів
Кам'янської районної ради

ТЕКСТИ ДЛЯ МОВЧАЗНОГО ЧИТАННЯ ТА АУДІЮВАННЯ ІЗ ЗАВДАННЯМИ

для оцінювання рівня сформованості мовленнєвих навичок школярів

10-11 класи

Завдання для мовчазного читання. Прочитати текст від початку до кінця з належною швидкістю, не забуваючи, що витрачений час фіксується вчителем з метою визначення швидкості читання. Запам'ятати фактичний зміст твору, причинно-наслідкові зв'язки, тему і основну думку, виражально-зображувальні засоби.

Завдання для аудіювання. Прослухати текст від початку до кінця. Зрозуміти тему й основну думку висловлювання, запам'ятати його фактичний зміст, причинно-наслідкові зв'язки, виражально-зображувальні засоби.

ВИНО З ТРОЯНД

На неї задивлялися навіть дідугани, і вже рідко який хлопець не міряв очима з голови до п'ят. В одних у зорі світилося захоплення, в других — неприхована хіть, а треті милувалися нею, як шедевром краси. Коли вона кидала чорні коси на пружні груди і пливла селом з сапкою на плечі, хлопці божеволіли. Приходили боязко до її воріт і натхненно говорили про кохання, а вона тільки слухала і мовчала. Ніхто не наслідкував торкнутися її, мов боявся

осквернити дотиком красу. Вона ніким не гордувала і ніколи не ганила, а тільки прохала прощаючись.

— Не ходи до мене більше. Добре?

І в тернових очах було стільки благання, що ніхто не зважувався їй заперечувати. Минало в хлопців оп'яніння від краси, закохувалися вони в звичайних кирпатих і гостроносих дівчат, а Ольга ставала для них приємною згадкою.

Андрій ніколи не зважувався підійти до неї. Та й куди йому, кульгавому горбаневі, було сікатися, коли й не такі, як він, од неї гарбузи качали. Вона часто ловила його погляд на собі і завжди у відповідь світилася привітністю, але він вбачав у тому образливу жалісливість.

Хлопці ставали трактористами і шоферами, йшли в льотчики і моряки, а він і мріяти про це не міг. Він копирсався в колгоспному саду, а вдома розводив квіти.

До квітів принадився, відколи померла мати. В його садибі не росла ніяка городина, лише виноград, яблуні, вишні і квіти, квіти. І могила матері з ранньої провесни аж до бабиного літа квітувала, мов клумба.

Він дарував розкішні букети нареченим, і всі були йому вдячні, і всі шанували його, а йому ж хотілося випити хоч краплю кохання.

— Чи й мені ти подаруєш букет на весілля? — запитала якимось Ольга, коли в саду трусили яблука. Він мало не отерп від несподіванки, але мовив: — Ти вибереш сама, які захочеш. — Потім він посміливішав і сказав: — У мене їх дуже багато. І ще, коли захочеш, до твого весілля я зроблю вино з пелюсток троянди.

— Вино з троянди? — здивувалася дівчина. — Таке й вигадась.

— Не віриш? — захвилювався він. — Те вино — як ніжність. Коли прийдеш по квіти, покуштуєш.

І він зашктульгав до куреня, куди його кликав сторож.

Андрій чомусь вірив, що Ольга прийде по квіти. Він виглядав її кожен вечір. Його збентеженість помітили навіть сусідські хлопчачки, які щовечора щебетали на подвір'ї. Це були вірні Андрієві друзі і надійні охоронці його квітів та саду. Того, хто насмілювався зірвати без дозволу бодай гроно винограду чи квітку, піддавали безпощадному остракізмові. Його цькували так настійливо і жорстоко, як це можуть робити лише діти.

Ці голомозі квітникарі вечорами, як мухи, обсідали Андрія. Він розповідав їм, що бачать у снах квіти, як вони перешіптуються з сивими зорями, вигадував казки про дивовижні краї, де квіти не тільки пахнуть, але й розмовляють, і ходять, і граються в піжмурки, а в'януть лише тоді, коли в тій країні з'являється хоч одна нещаслива людина.

— Квіти люблять щасливих. У нас від нещастя вони не в'януть, а плачуть. Ви бачили, скільки вранці на них роси? Ото їхні сльози. Хто росяного ранку знайде незаплакану квітку, той буде дуже щасливий.

— А ви знаходили незаплакану квітку?

— Ні, я не знаходив та, мабуть, і не знайду... Висіло над ними добре і щире небо, і малюкам здавалося, що всіяне воно не зорями, а квітами, і що посадив ті дивовижні квіти дядько Андрій.

Ольга прийшла в неділю зранку. Вона була така прекрасна, що відразу якось похнюпились квіти, а господар відчув себе нікчемою і не знав, де подітися.

— Це правда, що суха квітка, знайдена росяного ранку, віщує щастя? — запитала вона в Андрія.

Язик у хлопця прикипів до піднебіння, очі застигли від подиву.

— Хто... Від кого ти чула про це?

— Я приходила до тебе вчора ввечері і слухала, що ти казав дітям. Так то правда чи ні?

— Ні. То я сам вигадав. — Андрій заховав очі в кущ півоній.

Ольга зітхнула.

— Жаль, що я не вмю так гарно видумувати. «Для чого тобі це? — дивувався хлопець. — З тебе досить тієї вроди, якою наділила мати. А в мене... Що я робитиму, коли зрадять мене ще й ті химерні вигадки?»

Перегодом вони сиділи в заплетеній хмелем і диким виноградом альтанці і смакували вино з троянд.

— Ти дуже гарний хлопець, Андрію, — мовила Ольга.

— Ти хотіла сказати, що я непогана людина? — перепитав.

— Я хотіла сказати те, що сказала, — засміялася Ольга і без усякого зв'язку стала побиватися: — Мені багато кажуть, що я гарна і тому мене люблять. Гадають, мені приємно від того. А хіба я винна, що я гарна? Хіба моя врода — це я?

Вона грайливо перекинула коси зі спини на груди.

— Я хочу, щоб хтось полюбив мене, а не мою красу, чорні брови та рожеві щічки. — Вона помітила, що Андрій хоче вклинцювати своє слово, і заговорила ще швидше: — Що та краса? Вітри видублять шкіру, дощі змиють рум'янець! Натягаєшся ящиків на токах, попогнеш спину на буряках — де та й врода дінеться...

Вона замовкла, і Андрій не знав, що сказати.

— Ну, скажи, Андрію, коли висушить мене праця та негода, чи буду любою для того, що спокусився красою?

— Не знаю, Ольго, — щиро зітхнув хлопець. — Не знаю, хто б тебе зміг не любити отаку!

— Я не весь вік такою буду, Андрію, — мовила сумно. — Так мені можна нарвати квітів?

Андрій кивнув головою, і дівчина побрела в барвисте живе озеро. Вона ходила між квітами, а за нею ходили його закохані очі. Ольга прискіпливо обдивилася чи не кожну пелюстку і вернулася до альтанки з порожніми руками.

— Мені жаль рвати їх, — соромливо зізналася. — Вони такі гарні. Краще я зайду іншим разом. Добре?

Він іде з нею до хвіртки і мовчить. Дівчина виходить на вулицю і, дивлячись у синій неспокій його очей, тихо каже:

А до весілля ти неодмінно приготуй вино з троянд...

(881слово)

За В.Симоненком

Завдання. Дати відповіді на запитання (з чотирьох варіантів відповідей правильним є лише один).

1. Сільська красуня Ольга була

- а) русявою;
- б) рудоволосою;
- в) чорнокосою;
- г) білявою.

2. Очі у дівчини були

- а) ясні, як зорі;
- б) темні, як ніч;
- в) як переспілі вишні;
- г) тернові.

3. Андрій ніколи не зважувався підійти до Ольги, тому що

- а) був сором'язливим від народження;
- б) хлопці глузуватимуть;
- в) соромився свого каліцтва;
- г) знав, що дівчина уже багатьма згордувала.

4. Упіймавши Андрієв погляд на собі, Ольга

- а) у відповідь світилася привітністю;
- б) жалісливо дивилася на хлопця, що ображало його;
- в) вдавала, що не помічає його погляду;
- г) з погордою відверталася.

5. Що означає вислів «й не такі, як він, од неї гарбузи качали»?

- а) хлопці допомагали Ользі збирати урожай з городу;
- б) дівчина відмовляла усім сватальникам;
- в) хлопці таким чином демонстрували свою силу й спритність;
- г) так дівчина перевіряла вміння парубків господарювати.

6. Улюбленим заняттям Андрія було

- а) вирощувати квіти;
- б) ремонтувати трактори й автомобілі;
- в) читати книги про льотчиків;
- г) мріяти про подорожі й далекі плавання.

7. На Андрієвому обійсті не росли

- а) яблуні;
- б) груші;
- в) вишні;
- г) виноград.

8. Вірними Андрієвими друзями були

- а) герої прочитаних книг;
- б) хлопці-ровесники;
- в) сільські дівчата;
- г) сусідські хлопчачки.

9. Хто росяного ранку знайде незаплакану квітку, той, на переконання Андрія

- а) пізнає усі таємниці природи;
- б) буде щасливим;
- в) стане багатим;
- г) зможе лікувати людей від різних хвороб.

10. Під час розмови з Андрієм Ольга розкриває йому свій секрет, чому досі не вийшла заміж

- а) бо ще не зустріла красеня, рівного за вродою собі;
- б) бо чекає того, хто наснився у сні;
- в) бо боїться пророцтва ворожки;
- г) бо хоче зустріти хлопця, який полюбить її саму, а не її вроду.

11. Що замовила дівчина Андрієві до весілля?

- а) букет квітів;
- б) фрукти з його саду;
- в) вино з троянд;
- г) «квіткову» історію.

12. Ідейний зміст твору розкривають усі твердження, крім

- а) духовне – вічне, краса – тлінна;
- б) люди доповнюють один одного індивідуальною багатогранністю;
- в) щасливими почуваються лише фізично красиві або духовно

багаті люди;

г) романтичні пориви душі інколи важливіші за раціональні помисли.

ДУМА ПРО ДІДА

Сиджу під клунею, а дід на низу змагається з сонцем — хто першим закінчить свої денні турботи. Довга тінь од горба вже облизує його ліву ногу, а права ще ступає по сонячній смужці. Гостра коса аж висвистує — так не терпиться дідові докосити останню ручку і нарешті спочити. А тінь уже сягнула дідових колін, потім раптово підскочила до пояса, поповзла на груди.

Я підвівся з місця і став навшпиньки.

— Іванку! — доноситься до мене дідів голос. Він стоїть уже по шию в тіні і жмутком сіна витирає косу. — Чуєш, Іванку?

— Ні, не чую, — кричу, склавши долоні човником.

— То чого ж озиваєшся, ледащо? — Голос у діда лагідний, і я знаю, що він зовсім не сердиться на мене. — Принеси кисет, бо комарі з'їдять.

Це дід, звичайно, лякає мене. Комарі ніколи не з'їдять його, бо він дуже великий і в сто разів сильніший від усіх комарів, що живуть на нашому болоті. Але мені приємно зробити послугу дідові. Я притьмом біжу через грядку до

дідового піджака, добуваю з кишені кисет, вибігаю на сінокіс і, стрибаючи через покоси, мчу до діда.

— Ноги не поколи, — чую його настанову. — Летиш, мов заєць переляканий.

— А хіба перелякані зайці швидко бігають?

— Та вже ж що швидко.

— Так, що й ви не доженете?

— Не знаю, не пробував.

— А чому не пробували?

Дід слинить цигарку і лукаво посміхається у вуса.

— Бо за це трудоднів не пишуть.

— А якби писали?

— Однак не взявся б. Не люблю дурне діло робити.

Відповідь не влаштовує мене, і я мов з торби висипаю перед дідом купу запитань.

— Гей-гей, — сміються його пожмакані вуста. — Бери краще косу та неси її до клуні.

Ми йдемо через сінокіс, і темніє над нами небо, і дзвенить земля на тисячу ладів, і я слухаю. Слухаю небо, і слухаю землю, і слухаю дідову мову. І в серце. Моє вливається якась незрима сила, що на віки вічні прив'яже мене до цієї землі, до співучої тихої мови.

...Чим густіша паморозь падала на дідову голову, тим більше він любив мене і щедріше розкривав свою душевну скарбницю. Він старів на моїх очах, і йому здавалося, що сила його і навіть саме життя його переливаються в мене, бо не було в діда синів — покосили їх пошесті та кулі...

— Безсмертячко ти моє кирпате, — шепотів дід, коли я засинав під музику його слів.

То були дуже гарні слова, бо поганих дід не говорив мені.

Я часто ображав і кривдив діда то своєю нетямучістю, то жорстоким дитячим егоїзмом. Але дід великодушно пробачав мені, як уміють пробачати великі люди. А дід був великим і простотою своєю, і тим, що не канючив од життя більше, ніж заслужив.

Любив дід читати історію та географію, а ще любив Шевченка та Горького, бо, Шевченко — це, мовляв, селянський письменник, а Горький — городський.

— Правди такої, як у них, ні в кого немає. Інші теж розумні, але не такі. Не селянський і не робочий розум у них. Якщо я не зрозумів, їх, то попроси у них за мене пробачення, коли виростеш.

Що ж, пробачте йому, графе Толстой і Антоне Чехов, не ображайтесь на нього, могутній Франко і ніжна Лесю, не гнівайтесь, Олександрє Блок, Володимирє Маяковський і Олександрє Довженко. І ще й ще інші. А ті, хто бачив, як сам відривав від рота, оддавши останню зернину фронтові, як годував на трьохсотграмовий трудодень своїх внуків, — ті, що бачили це і мовчали або цвірінькотіли римами про кохання, нехай самі підуть до його могили і

попросять у нього пробачення. Не збагнули вони ні сили, ні краси, ані роботи його. І якщо не простить він їх, то нехай сплять свої книжки і візьмуться за іншу працю, щоб не була їх старість убогою.

... Я ходив тоді в восьмий клас. Дев'ять кілометрів було до школи. Як на мої чотирнадцять років, то це не так вже й мало.

В неділю дід цілий день читав. Географію, мабуть.

— Іване, піди врубай дров, — сказала мати.

— Чого це саме я?

— Бо я вже не можу, — промовив дід.

— Ви самі книжки читаете!

— Не пащекуй, Іване! — гримнула мати. — Тільки на язик і проворний.

Я цюкав сиру лозу біля дровітні. Дід повз мене пройшов у клуню. В нього в руці теліпався цупкий конопляний налигач. Я цюкав лозу, а в клуні було тихо.

Раптом ніби обухом хтось гепнув по серцю. Я кинув сокиру в сніг і кинувся в клуню.

— Ді-дусю!

Він стояв і робив мішанку для корови. А від ясел за кожним його рухом жадібно стежила прип'ята цупким налигачем Лиска. Дід глянув на мене і, забачивши переляк на обличчі, стурбувався й сам.

— Що з тобою, Іване?

— Ви йшли з налигачем, і я подумав... Я припав до його древнього кожуха, і ревів, мов дитина, і просив прощення. Увечері дід сказав:

— Ганно, нехай Іванко завтра не йде в школу.

— Чого?

— Раз кажу, то треба.

— Добре, Іванко не піде. — Мати здвигнула плечима.

Але то не була примха. В понеділок діда вже не було. Суворий і прекрасний, він лежав у домовині на старезній дубовій лаві. А надворі світило сонце, скрипів сніг і кукурікали півні на відлигу.

... Я нікого так не люблю, як дідів. Це жива мудрість, неписана історія нашого народу. На своїх зігнутих плечах несуть вони стільки краси і ніжності, що може позаздрити їм будь-хто.

І коли в автобусі я бачу сідоглавого предка мого з в'язанкою бубликів, я чомусь думаю: зараз прийде в хату, добуде свій нехитрий гостинець і скаже своєму Іванкові:

— А глянь, що я приніс від зайця...

Він посадить на коліна своє чорняве чи біляве безсмертячко, і воно, роззявивши ротика, слухатиме його простодушні оповіді, в яких переплететься дійсність і фантазія. І колись обов'язково проснеться в його душі дідова краса, і живитиме його дідова мудрість і дідова мова.

(907 слів)

За В.Симоненком

Завдання. Дати відповіді на запитання (з чотирьох варіантів відповідей правильним є лише один).

1. Яку роботу виконував дід?

- а) рибалив;
- б) косив;
- в) складав сіно у копиці;
- г) пас худобу.

2. Дід попросив онука принести йому

- а) граблі;
- б) батога;
- в) кухля;
- г) кисета.

3. До якої групи лексики належить іменник *клуня*?

- а) до діалектів;
- б) до застарілих слів;
- в) до професіоналізмів;
- г) до загальноновживаних слів.

4. Чому в діда не було синів?

- а) їх покосили пошесті та кулі;
- б) загинули на шахті;
- в) втопилися під час повені;
- г) Бог не дав.

5. Дід називав Іванка

- а) кирпатим барометром;
- б) кирпатим безсмертячком;
- в) горечком своїм;
- г) щастячком своїм.

6. Дід найбільше любив читати

- а) «Кобзаря»;
- б) Псалтиря;
- в) підручники з історії та географії;
- г) українську та зарубіжну літературу.

7. Улюбленими дідовими письменниками були

- а) Толстой і Чехов;
- б) Франко і Леся Українка;
- в) Блок і Маяковський;
- г) Шевченко і Горький.

8. Іванко ходив до школи

- а) за 5 км;
- б) за 7 км;
- в) за 9 км;
- г) за 12 км.

9. Корову було звати

- а) Зірка;

- б) Лиска;
- в) Циганка;
- г) Веселка.

10. Іванків дід помер

- а) у суботу;
- б) у неділю;
- в) у понеділок;
- г) у четвер.

11. Півні кукурікають

- а) на мороз;
- б) на сніг;
- в) на вітер;
- г) на відлигу.

12. Визначте стиль висловлювання

- а) художній;
- б) розмовний;
- в) науковий;
- г) публіцистичний.

ВЕСІЛЛЯ ОПАНАСА КРОКВИ

Ніхто не розумів, що гелготів довготелесий та сухоребрый каратель. Але всі бачили, як з його рота виповзали гадюки. Вони довго сичали у вухах, а потім їхнє сичання перекладав на людську мову переляканий учитель з сусіднього села.

— Він каже, що під вашим хутором вчора застрелено троє солдатів. Якби це трапилося тут, вони б забили всіх до одного. А так хочуть повісити лише тих, у кого в сім'ях є партизани. Якщо ж ви не видасте партизанських родичів, то будете знищені всі.

Двісті дідів, бабів, жінок та дітей стояли під божевільно гарячим сонцем, але їм було холодно. Цівки морозу струменіли з чорних отворів автоматів і кулеметів, націлених у всіх разом і ні в кого зокрема. Над натовпом висіли переджнивна спека і передсмертне мовчання. Потім знову з есесівського рота поповзли гадюки.

— Він каже, що ви можете мовчати ще десять хвилин, а тоді він звелить стріляти.

Десять хвилин бігали зморшки по чолах, десять хвилин стікало мовчанням сонце, десять хвилин задубілими очима вдивлялися в закручений шпориш, ніби хотіли віднайти в ньому який порятунок. Потім натовп заворушився, і озерце людей вихлюпнуло наперед тисячолітнього Опанаса Крокву. Він забув навіть уклонитися людям, а пішов прямо на вчителя.

— Скажи цьому кнурові, що то мої сини забили тих вилупків. І ще скажи, хай не сміють мене бити, бо я коростявий. Хай просто вішають.

— Скільки ваших синів у лісі? — переклав учитель запитання есесівця.

— Та всі до одного.

— А хто у вас є дома?

— Була баба, та вмерла.

— А щоб тобі язик не відсох! — висунулася з юрби сива жіноча постать, хіба на яке століття молодша від Опанаса. — Живою мене до могили кладе, та ще й прилюдно. Не втечеш ти від мене, іроде, і на той світ!

Есесівець реготав довго і смачно, коли вчитель переклав йому цей монолог старої.

— Це ваша баба? — спитав Опанаса.

— Угу. Моя. А чия ж іще?

— Правду казав дід, що ваші сини в партизанах? — допитувалися в баби.

— А правду. Хіба такий збреше? Усі соколята наші в лісі гніздяться...

Їх повісили на гігантському в'язі біля колишньої церковки. Здивованими очима дивилися вони на врятованих ними людей і показували вслід карателям свої сині прикушені язики.

Опанас Кроква зроду не мав дітей, а баба Орися, що поєдналася з ним вірвовкою, ніколи не була його дружиною. Кажуть, у юності вони дуже кохалися і хотіли побратись, але батьки не дозволили. Видали Орисю за багатшого.

Може, це правда, а може, людська фантазія творить нову легенду про велику любов, яка вже на смертному одрі зачала життя.

(401 слово)

За В.Симоненком

Завдання. Дати відповіді на запитання (з чотирьох варіантів відповідей правильним є лише один).

1. Скількох німецьких солдатів застрелили партизани під хутором?

а) одного;

б) двох;

в) трьох;

г) чотирьох.

2. У якому значенні в тексті вжито слово *гелготати*?

а) говорити голосно, переходячи на крик;

б) нерозбірливо говорити;

в) говорити незрозумілою мовою;

г) шипіти, як гусак.

3. Скільки людей зігнали фашисти на майдан?

а) усіх хуторян;

б) більше сотні;

в) дві сотні;

г) у тексті не сказано.

4. Коли відбувалися описані в тексті події?

а) весною;

б) влітку;

в) восени;

г) взимку.

5. Якою карою погрожував есесівець хуторянам?

а) повісити усіх, у кого в сім'ї є партизани;

б) спалити усіх живими;

в) розстріляти усіх чоловіків;

г) вивезти усіх дітей до Німеччини.

6. Хто був перекладачем в есесівця?

а) зрадник з сусіднього села;

б) учитель з сусіднього села;

в) хлопчик, який найкраще знав німецьку мову;

г) незнайомий чоловік у чорному костюмі.

7. Скільки хвилин на роздуми дав фашист хуторянам?

а) дві;

б) п'ять;

в) десять;

г) п'ятнадцять.

8. Для змалювання Опанаса Крокви, який узяв провину на себе, автор використав епітет

а) сивочолий;

б) сідоглавий;

в) столітній;

г) тисячолітній.

9. Скільки дітей Опанаса Крокви були партизанами?

а) жоден, бо чоловік зроду не мав дітей;

б) два сини і дочка;

в) три сини;

г) син і дочка.

10. Ким доводилася баба Орися дідові Опанасові?

а) сестрою;

б) дружиною;

в) в юності коханою дівчиною;

г) кумою.

11. Де фашисти вчинили розправу над старенькими?

а) біля церкви;

б) біля ставка;

в) під лісом;

г) на рідному подвір'ї.

12. Ідейний зміст твору розкривають усі твердження, крім

а) саможертвність заради спасіння інших;

б) засудження жорстокості, антигуманних вчинків ворогів;

в) засудження позиції невтручання з метою самозбереження;

г) ненависть до ворогів і віра в перемогу.

ТЕКСТИ

ДЛЯ ПЕРЕКАЗІВ З ТВОРЧИМИ ЗАВДАННЯМИ

Завдання. Докладно перекажіть текст від третьої особи. Чи поділяєте ви думку перехожого? Кого з учасників дискусії підтримали б ви? Висловіть власне ставлення до порушеної в тексті проблеми.

ПОСМІШКИ НІКОГО НЕ ОБРАЖАЮТЬ

Дерева цілий день вимітали небо своїми зеленими мітлами, і надвечір з-за хмар таки виглянуло сонце.

Воно було велике і засоромлене. Гроза обмила втому не лише з вродливої природи — я майже фізично відчував, як у грудях забрунькувала радість. Якась безпричинна і вже зовсім нестатечна радість.

Я сів на лавку в скверику і усміхався деревам, сонцю, пошматованим хмарам і перехожим. Потім поруч зі мною сіла дівчина. Вона, теж радіючи всім еством, жадібно впивала очима красу надвечір'я. На її безпроглядно темних бровах втомлено присіли невидимі клаптики вологи, і від того брови стали трішечки сивуватими і неймовірно красивими.

— Чому ви посміхаєтесь?

Вона здивовано глянула на мене і відповіла:

— Хіба я знаю?

Ми сиділи і посміхалися всім і всьому, а я — трішечки — посміхався лише до неї, і вона — трішечки — посміхалася лише для мене. І нам було прекрасно і весело, і між нами не було нічого, крім німої щирості.

А потім на нашій лавці сів сивий-сивий чоловік і теж заходився дарувати всім і всьому свою вечірню посмішку. Він не заважав нам, а ми не заважали йому — простору для посмішок вистачало.

— Боже мій, до чого тепер безсоромна молодь! — зупинився біля нас перехожий, сповнений гніву. Це був такий дисонанс у надвечірній радості, що різонув навіть мої немусикальні вуха. Але я посміхнув ся йому й мовив:

— Це ви, мабуть, не про нас кажете...

— Ні, я про вас! — Перехожий аж тупнув ногою.

— Даруйте, але ми нічого не робимо.

— Хіба можна так зухвало показувати всьому світу своє щастя?

— У нас немає ніякого щастя, — посміхнулася йому дівчина. — У нас є тільки радість.

— І до того ж у кожного своя, — докинув я.

— Ви ображаєте людей, ви своєю поведінкою на водите тінь на теперішню молодь, — вичитував нас перехожий.

— Хіба посмішка може когось образити або накинути тінь? — допитувався я, хоч не сподівався ніякої відповіді.

Я знав, що він повчатиме нас, доки не зіпсує настрою і мені, і дівчині, і вечорові. А потім піде, задоволений собою так, ніби й насправді утнув щось дуже гарне.

— Ну, чого ви сидите перед очима у всіх і шкірите зуби? — дошкульпувався він. — Хіба для вас мало закутків?

— Чого це посмішки треба шукати по закутках?

— Бо треба поводитись пристойно.

— Ви, певне, думаєте, що ми закохані? — раптом запитала дівчина.

— У всякому разі, якісь там фіглі-міглі між вами є, і не треба ними муляти очі порядним людям.

— Та ми навіть незнайомі! — засміялася дівчина.

Від несподіванки він ледве не став кам'яним монументом.

— Як? Ви навіть не знайомі? І ви сидите поруч і посміхаєтесь одне одному перед очима цілого міста?

Мені здавалося, що він репне від гніву. Він так заходився шпарувати нас банальностями, що навіть сонце спіткнулося і нахромилосся на вістря тополі. Я хотів уже заткнути вуха і сторчма кинутися куди влучу, але тут озвався отой сивий-сивий чоловік.

— Якого дідька ви прилипли до цих молодят? Нехай собі посміхаються, це ображає тільки бегемотів.

— Через таких потуральників, як ви, і молодь у нас розбещена, — з жовцю напереваги ринув захисник цнотливості на сивочолого.

— Та йдіть геть, бо покличу міліціонера, — втомлено відповів той. — Зануда.

— Це вас треба в міліцію! Безсоромники! — зарепетував ображений, але таки ушніпився йти, і за хвилю його постать, сповнена обуренням і прописними істинами, зникла за остріхом кущів.

А ми знову сиділи і посміхалися. І небо реготало так, що аж видно було його червоні ясна.

(520 слів)

За В.Симоненком

Завдання. Докладно перекажіть текст. Напишіть, у чому, на вашу думку, причина непорозумінь між закоханими. Чим для вас є кохання?

КУКУРІКАЛИ ПІВНІ НА РУШНИКАХ

В Ониськи дерев'яніли ноги, коли десь поруч дзвенів його голос Вона завжди йшла повз нього ледве жива і не сміла повести навіть бровою в його бік.

А Віктор кричав:

— Онисько! Коли ти скажеш, що я для тебе найкращий?

— Як надойш од цапа повну дійницю молока, — шмагонула дівчина.

— Я не буду бігати за тобою, — кепкував парубок. — Я просто прийду свататися.

— Приходь, гарбузи вродили добрі, — мов крізь щідилку, пропускала слова, тамуючи за білизною зубів і образу, і біль, і надію.

Іноді дояркам уривався терпець, і вони починали заступатися за Ониську.

— Ти її мізинця негоден! — казали йому.

— Ов-ва! Аби тільки сказав «ціп-ціп», то приб'їжить, мов квочка, — не вгавав обліковець.

— Гляди, щоб не довелось самому на яйцях сидіти, — рубала Ониська під загальний регіт.

Тільки татові могла Ониська довірити, чого коштувала їй та розв'язність. Тато був зовсім юний. Він пішов на війну тридцятилітнім і таким залишився навіки. Ониська часто хотіла побачити його сивим і вусатим. Не виходило. Мати поздоровкалася зі старістю, а тато залишився молодим. Час уже втратив над ним владу.

— Ой, як мені важко, тату, — казала Ониська, опускаючи до пояса чорну тугу своїх кіс. — Як я його люблю і як... ненавиджу! — тупала маленькою ніжкою. — Що мені робити, тату?

Але батько мовчав, і тоді дуги дівочих брів сповзалися до кирпатого носа, а вії швидко-швидко кліпали, заганяючи назад неслухняні сльози.

Осінні світанки тривожні, як марення. Ониська заспаними очима обмацувала їх сиву бездонність і пірнала в їхню тривогу. По дорозі до ферми вона додивлялася свої дівочі сни.

Одного разу її розбудив Віктор.

— Чого йдеш, мов лунатик? — засміявся він біля самого вуха, і Ониська знов відчула, як терпнуть ноги. Але голова і язик у неї ніколи не терпли.

— Скажи краще, а чого ти так рано з пелюшок виліз?

Він змовчав, а потім якимось несміливо взяв за руку. Онисьці зовсім не хотілося випрочувати її.

— Ніколи не думав, що в тебе такі тендітні руки...

— Мужик не повірить, поки не помацає, — сховала досаду в посмішці.

— Підеш за мене? — раптом ні сіло ні впало запитав Віктор. — Підеш?

— Може, й піду за тебе... обліковцем працювати — Вона таки випрочила руку і йшла немов по гострих лезах.

— То я прийду сватацця, — сказав, ніби не чув її слів, і так само раптово, як з'явився, розтанув у сизій прозорості.

Цілий тиждень за Ониською, куди б не йшла, повзли перешіптування та хихоньки. Під неприховане цікавими поглядами її плечі сутулилися, а думки гнітила образа: «На все село розцвірінькав». Мука туги стискувала груди.

Віктор прийшов у суботу. В кепці набакир, у начищених до блиску хромовиках, вродливий і прилизаний, мов плакат. Він розсівся на лаві, закинув ногу на ногу, ніби виставляючи напоказ нові чоботи. І відразу ж завів якусь порожню розмову з матір'ю. Говорив довго і одверто хизувався, а потім, наче між іншим, мовив:

— Я оце, тітко, прийшов сватати вашу Ониську...

Мати здивовано звела голову і сказала ображено:

— Хіба, Вікторе, тепер про це з батьками торгуються? В Ониськи своя голова на в'язах. — І, ніби підкреслюючи свою непричетність до того, що діється в хаті, повільно видибала на подвір'я.

Вони довго сиділи вдвох у хаті і мовчали. Кукурікали півні на рушниках, і од їхнього мовчазного співу дзвеніло у вухах.

— То що ж ти скажеш мені, Онисько? — здалеку хлюпнув тривогою Вікторів голос.

— А ти в мене нічого не питаєш.

— Ти ж знаєш, чого я тут. — Він дивився так благальне і винувато, що в неї все тіло сповнилося лінивою жагою.

— Ти ще не втоптав стежки і до моїх воріт, а вже стукаєш у серце, — струснула з себе млявість.

— Але ж ти кохаєш мене...

— Звідки ти знаєш? — насмішкувато підвела очі.

— Про це говорить усе село...

— Але одна людина цього не говорить. — Ониська відкинула на покуть вишивання і не знала, що робити з своїми руками. Гнівом спалахнули карі зіниці.

Віктор немов уперше побачив її.

— І ти осоромиш мене на все село? — зразу ж збагнув безглузду жалюгідність свого запитання.

— Який ти, Вікторе, — не слова, а сльози текли з її вуст. — Іди звідси геть і можеш набрати на грядці скільки завгодно гарбузів. Хоч підводою приїжджай. — Ониська глумилася над своєю мукою. — Одного тобі мало, бери цілий віз і годуй ними свою пиху...

Він пішов згорбившись, ніби й справді ніс на своїх плечах підводу гарбузів.

Ониська ридала над вишиванням.

(668 слів)

За В.Симоненком

Завдання. Докладно перекажіть текст. Напишіть, у чому, на вашу думку, причина непорозуміння між закоханими героями твору. Чи обов'язково кохати і бути коханим, щоб бути щасливим?

ЧОРНА ПІДКОВА

Хмари повзли так низько, що перехожі несподівано виринали з них і так само несподівано тонули. Дівчина задерла голову, ніби хотіла протаранити очима їх клубчасту похмурість. Довгими віями вона торкалася країв хмар, а її очі були єдиними синіми цятками серед передгрозової сірості.

— Я не люблю тебе, — сказала дівчина, дивлячись у небо. — Ти брехав мені...

— Я не брехав тобі...

— Ти не любив мене.

Він дивився в землю і не бачив, що коїться над ними.

— Я люблю тебе. — Хлопець нервово човгав черевиком по зеленому горбику і вже вибив на ньому чорну підкову. — Я люблю тебе...

— Ти просто боїшся втратити мене і залишитись самотнім.

— Дурниці! — раптом загарячився він. — Коли я став байдужим тобі, то...

Вона метнула на нього дві сині блискавки.

— Чому ти весь час дивишся в землю?

Він важко, мов гирі, підняв свої очі і спідлоба глипнув на неї, але за мить його очі знову впали в траву.

— Це не має значення, куди я дивлюся.

— Ти ніколи не дивився мені в очі. Ти завжди був жадібним і нетерплячим, — розстрілювала вона його сумніви. — Ти не хотів бути щасливим зі мною, ти просто хотів ошчасливити мене.

Вона раптом заплакала і ледве втрималася, щоб не припасти йому до грудей.

— Я теж хочу бодай одну людину зробити щасливою, — сердито ввігнула підбор у глевку землю і прожогом кинулася геть.

— Почекай! — Він рушив за нею.

Тягуче закашлявся грім, і об листя запорощали великі, мов боруб'яхи, краплі. З хмар виринули двоє. Вони трималися за руки і бігли прямо під клен. Зупинилися захекані і мокрі, щасливі, що знайшли таку густу крону.

— Дивися, підкова, — вигукнув хлопець.

Вони присіли біля чорної дуги, впаяної в зелене божевілля. І якось несподівано зустрілися їхні очі, потім руки і губи.

— Підкову знаходять на щастя, — прошелестіли її уста.

Ті, що знаходять підкову, ніколи не думають про того, хто загубив її.

(293 слова)

За В.Симоненком

Завдання. Докладно перекажіть текст від третьої особи. Як, на вашу думку, закінчиться ця життєва історія? Чи складуться взаємини між юними героями? Додайте складену вами кінцівку.

СІРИЙ ПАКЕТ

Коли поїзд смикнув вагони і Слава скочив на підніжку, ми збилися до купи і скандували щосили.

— Славі — слава! Славі — слава!

Слава махав нам на прощання якоюсь брошурою, щось кричав, але ми не чули і не хотіли чути, — тоді він висолопив язика і скорчив таку гримасу, що йому могла б позаздрити мавпа.

Таким він і пішов з мого життя, а якщо повернеться, — то, я певна, таким самим. У мене в сумочці лежав сірий пакет. Цю коштовність Слава вручив мені вже на пероні і попрощав:

— Прочитаєш, коли поїзд удаль загуркоче...

Чудний, милий кривляка цей Слава. Я через нього набралася стільки лиха і неприємностей, що повинна б ненавидіти його, як кажуть, усіма фібрами душі. Передусім він недолюблював мою маму, а вона платила йому тією ж монетою так щедро, що навіть при ньому казала мені:

— Коли вже ти віднадиш оце опудало?..

Слава реготав і дражнився:

— Ображаючи мене, тьоха Зінет, ви ображаєте майбутнє. Ми — ваша зміна. Коли ви гратимете в шахи з Магометом або Ісавом, я ще швендятиму по землі і вноситиму посильний вклад у розвиток цивілізації...

— Боже мій, цей дикун базикає про цивілізацію! — драматично вигукувала мама.

У мене на столику стоїть Славине фото, яке я сама в нього попросила. Мама ненавидить цей відбиток, бо Слава на ньому ніби живий. Лукавим поглядом спідлоба оглядає він наше житло, і здається, що з його великих губ ось-ось зірветься насмішка. Невеличку бородавку біля носа я перетворила на симпатичну коричневу мушку, і від цього Слава став ще чуднішим.

... Ми поверталися з вокзалу, потім довго ще в нашій квартирі харчала радіола і дзвеніли чарки, але все було не так, як раніше. А може, це тільки мені було не так, а всім іншим — так. Може, інші попрощалися з Славою навіки ще на вокзалі. Може, інших він не образив так, як мене, отією мавпячою гримасою. Я чекала, що він хоч попрощається зі мною по-людськи. Кривляка!

Коли всі нарешті розповзлися по домівках, я, стомлена, сіла на канапу і роздерла пакет. Роздерла зубами, бо ніколи було шукати ножиці. Роздерла і дістала з пакета... конверт! Звичайнісінький поштовий конверт з маркою в чотири копійки. Мені хотілося побити вчителя, котрий навчив Славу так красиво, ка-лі-гра-фіч-но писати. На конверті були слова: «Розкривати лише в тому разі, якщо кохаєш». Жахливим каліграфічним почерком написав Слава цю засторогу. Жоден раз його рука не здригнулася. Філолог!

Спочатку я кинула конверт на підлогу і люто топтала його ногами. Я мстила тому кривляці за чотири довгих роки, що він забрав у мене. Забрав свавільно, віроломно і кат його знає для чого. Чотири порожні, нікчемні роки! Тисячу чотиреста шістдесят один день морочив мені голову, щоб піднести в дар оцей жалюгідний конверт вартістю в п'ять копійок!

Потім я вхопила конверт і розірвала його. Ні, звичайно, не на шматочки, я просто дістала з нього мікроскопічно малий аркушик паперу і прочитала:

«Ще цілий рік ти колекціонуватимеш у залікову книжку дорогоцінні автографи екзаменаторів. Я чекатиму тебе цілий рік (Нахаба! Я чекала чотири роки! Одну тисячу чотиреста шістдесят один день), хоч не знаю, чи зважишся ти кинути Київ задля якогось пришепелкуватого баламута. Але я чекатиму. Я кохаю тебе до божевілля. Слава».

І все. Більше ні слова. Навіть клякси не знайшла я на цьому холодному клаптикові паперу. Він таки справді божевільний. Завтра ж куплю гамівну сорочку і відправлю йому терміновою посилкою. Нехай носить на здоров'я!

Невже зараз він уклався на свою плацкарту і спить?..

ТЕКСТИ ДЛЯ СТВОРЕННЯ ДІАЛОГІЧНИХ ВИСЛОВЛЮВАНЬ ВІДПОВІДНО ДО ЗАПРОПОНОВАНОЇ СИТУАЦІЇ

Завдання. Запросіть до розмови свого товариша та поговоріть з ним про те, чи правильно вчинила героїня твору. Як на її місці вчинив би кожен з вас? Поділіться думками у формі діалогу.

НАЇВНЕ ДІВЧИСЬКО

Вітер лагідно підштовхував її в спину. Вона вимахувала сумочкою і загравала з вітром — підставляла йому рум'яні щоки або раптом обкручувалася на одній нозі, і він грайливо окреслював її непорочний стан. Дівчина відчувала, що на ній схрещуються цікаві погляди, і їй це явно подобалося. Може, вчора, а може, тільки-но ранком вона відкрила в собі жінку і трепетно переживала це відкриття.

Вона ніби вдруге народжувалася на світ. На сіруватих великих очах раптом заіскрилася блискуча вогка поволока, конопляні пасма волосся чомусь поніжнішали і прищупилися до лобика, а тіло стало таким легким і слухняним що вона й сама дивувалася, як це вітер не вхопить її на свої легкі лапаті крила і не понесе кудись далеко-далеко.

Дівчина була об тій порі, коли кожного манить щось загадкове, незбагненне і таємниче. Вона ще не знала, що та загадковість і таємниця — поруч, що то звичайна потреба юності кохати і бути коханою. Вона тільки знала, що прагне чогось дуже гарного і ще не звіданого, чогось такого, без чого й жити не варто.

Дівчина йшла на роботу. Цілий вечір і ранок маги начиняла її інструкціями і годувала повчаннями, а вона дослухалася лише незрозумілої бентеги свого єства. Ну й що, коли вона вперше йде на роботу? Колись вона й до школи йшла вперше, а потім це стільки разів повторювалося, що аж обридло.

— Тато насилу підшукав тобі місце, — наставляла мати. — Тримайся його. Робота чиста і люди там гарні.

Подумаєш, люди там хороші! Ніби в іншому місці немає ще кращих. Ось вона стоїть в автобусі, і всі на неї дивляться такими добрими очима. Хіба в поганих людей бувають добрі очі? І взагалі хіба погана людина стане дивитися на гарну?

Вона випурхує з автобуса і, заграючи з білим сніговієм, біжить до заводууправління.

— Де тут завком? — довірливо запитує у вахтера.

— Це, дочко, на третьому поверсі праворуч, — каже він їй цілком серйозно, як і личить вахтерові говорити з дорослою людиною.

— Я прийшла на роботу. Мене звуть Оксана Оришечко, — на повному серйозі доповідає вона вже підтопаному чолов'язі з темними очима і галявиною серед чорної чуприни.

— Ага. Дуже приємно, — відповідає той і міряє її лінивим поглядом. — Я голова завкому Крекотень. Для відвідувачів товариш Крекотень, для вас — Микола Панасович.

Він запалює цигарку і не дуже доречно запитує.

— Де вчилися друкувати?

— У мами. Вона друкарка.

— Сідайте за машинку.

Він диктує їй метрів сорок бездумності з протоколу чи газети, а потім безбарвним голосом підбадьорює.

Добре. Молодець. Зрідка це нам ставатиме в нагоді А тепер підшійте газети, бо тут справжній кавардак. — І простує до свого кабінету.

Оксана мугиче пісеньку про сніг і вітер, газети тріпотять в її руках сірими крилами і слухняно лягають одна на одну. Вона з легеньким вихилясом огинає стола з підшивками і заходить до кабінету.

— Миколо Панасовичу, газети підшиті.

— От і добре.

Якусь хвилину чути лише його важке дихання.

— Якщо будуть відвідувачі, кажіть, що прийматиму з другої години. Зараз зайнятий. — Перед ним лежить розгорнутий журнал, у голосі його лінь і втома.

— А що мені робити? — вихоплюється в неї.

— Не спіши поперед батька в пекло, — несподівано переходить на «ти».
— Будеш потрібна — скажу.

Знічев'я вона гортає підшивки газет, друкує листа знайомій у село, скорботно заглядає в маленьке дзеркальце. Часом її викликає Микола Панасович:

— Надрукуй список заочників.

— Зніми копію з цього листа. Два примірники.

Стікає день. Проповзає тиждень. На незриму вісь часу намотуються одноманітність і нудота. Шурхотять папери, і стукає серце.

— Коли вже я почну щось робити? — питає вона одного разу.

— Ти прекрасно справляєшся з обов'язками.

— А хіба в мене так і не буде справжнього діла?

— Справжнього діла? — Микола Панасович навіть осміхається. — Наївне ти дівчисько. Кожне діло справжнє. Так нас учать.

Вона починає щось палко доводити, а він поблажливо і докірливо хитає головою. Йому смішно чути її докази. Він — син свого часу. Колись якось висунувся, його підняли і посадили в це крісло. І він сидить. І сидітиме без жодних нарікань, доки не пересадять в інше. Як це завжди буває з людьми низької культури і убогої душі, совість його не турбує. Він навіть зверхньо

дивиться на людей, особливо неспокійних, і вважає себе незамінимим. Порожнечу справді нелегко замінити чимось.

— Знаєте, Миколо Панасовичу, — несподівано для самої себе каже Оксана, — завтра я не прийду на роботу...

Вона не чує, що він бубонить їй услід. Вона вже біжить по східцях, сумочка викреслює кола, а в грудях оживає щось незмірно дороге і ніжне, відвойоване в байдужості.

Оксані знов хочеться, щоб на неї дивилися. І справді, в автобусі вона ловить чийсь погляд. Ага, це он той чорнявий. Він зводиться з місця і пропонує:

— Сідайте, будь ласка.

— Я зараз сходжу, — прямує дівчина до виходу, — почувуючи на собі його незвичайний погляд. Перед тим, як зійти, вона озиряється, раптом показує парубійкові кінчик язика і виплигує на асфальт.

Вітер підхоплює Оксану на свої білі крила, вона кокетує з ним і зовсім не думає про те, що мама страждатиме від її нерозважного вчинку.

БІЛІ ПРИВИДИ

Білі привиди заходили до вестибюля, гупотіли незграбними ногами, ляскали долонями, і молочні хітони осипалися з них на підлогу.

— Оце так зима! — вигукували одні, бо фантазії на більше в них не вистачало.

— Привіт від Прадіда Мороза! — намагалися жартувати інші, кидаючи вологі пальта через бильце гардероба.

Ліна автоматично посміхалася їм, бо треба ж бути ввічливою. «До чого всі вони нудні і невиразні», — прялася думка. Нудні і невиразні піднімалися в танцзал і приймалися монотонно шліфувати паркет, залицятися до таких самих нудних і невиразних дівчат або збивалися табунцями і страшенно бездумно патякали бозна про що й для чого.

Ні-ні, Ліна не зневажає їх, просто їй страшенно жаль оцих бундючних гиндиків, що з дня на день тринькають свій час та енергію на танцюльках. Так, саме на танцюльках, бо вона не сміє кощунствувати і називати танцями оце шаркотіння.

— Про що задумались, міледі? — рве Лініне прядиво занадто вкрадливий голос. Ага, це той самий, що вчора і позавчора намагався полонити її дотепами й мімікою, взятими напрокат з індійських фільмів.

— Ви знову забули цигарки? — обминає очима його цукеркову посмішку.

— Ви вліпили прямо в десятку, мем.

— Номер? — збагачена його інформацією, Ліна добуває з правої кишені дешевого імпортного півпальта замусолену пачку «Казбеку». Немає сумніву, що цей галантний джентльмен смалить звичайнісінькі гільзи, котрі щовечора набиває якимось дешевеньким тютюном. Але з якою помпою він стукає мундштуком цигарки об коробку! Як велично чиркає сірником!

— Може, ви підніметесь зі мною на один танець?

— Ні, я не опускаюся до цього.

— О, ангел показує зуби! Але все-таки?

— Слухайте, — каже вона роздратовано, — це гардероб, а не колекціонерня компліментів з позаторішніх фільмів.

— Громадяни, будьте взаємно ввічливі, — метає лозунг чемний кавалер.

— Відвідувачі, не заважайте працівникам виконувати свої службові обов'язки, — ультрачемно посміхається Ліна.

— Може, леді назвуть своє ім'я?

— Макбет.

— Я чекатиму вас біля виходу.

— Якщо балеро мають зайвий час, вони можуть скоротати його в товаристві однієї з балерин. — Ліна показує пальчиком угору.

— Ты меня не любишь, не жалеешь...

— Гурток художнього читання працює у вівторок і п'ятницю після третьої, — дає йому безплатну довідку. Хвала Всевишньому, заграли прощальний фокс, і тоненька цівочка людей потягнулася за одягом.

Ліна ненавидить свою «професію», але їй страшенно подобається одягати і роздягати людей. Щось є в цьому магічне й незрозуміле, і коли вона нарешті підшукає собі справжню роботу, їй ще довго ввижатимуться букети людських облич, сміятимуться, сумуватимуть і проситимуть очі. Кінець кінцем сюди, крім професійних шаркунів, знічев'я забивається і чимало гарних хлопців та дівчат. Куди не зажене нудьга! Може, і їй колись доведеться марнувати свої вечори в отакому танцзалі, і помирати від нудотних та порожніх розмов, і вислухувати комісовані компліменти, і танцювати, «як поведе партнер»...

Хух!. Нарешті останнє пальто, останнє «до побачення». Можна й додому, але в тьоті Паші сьогодні жах скільки роботи — нанесли снігу, багна, накидали недокурків біля урн. Ліна пурхає по вестибюлю, а тьотя Паша бурчить і проганяє її додому.

— Може, тебе хтось ще й чекає...

— Хто чекає, той дочекається. — Ліна торохтить совком, шастає віником і обстрілює тьотю Пашу кулеметними чергами вражень, а та докоряє їй за нерозсудливість.

— Колись і кортітимо, щоб залицялися, та ніхто не захоче... Дівування, воно стече, як вода навесні...

Ліна похапцем одягається і водночас переконує тьотю Пашу, що вона зроду-віку і не подумає виходити заміж, бо тепер тільки й чути, що про розлучення, а путніх хлопців дуже мало.

— Та йди вже додому, мороко ти моя гостроноса!. А в хлопцях ти тямиш, мов коза в рогозі...

Біля виходу її справді чекає білий привид. Він іде поруч, і від його розв'язної галантності не лишилося й сліду. Мимрить щось про погоду і неоковирно жартує. Лініне роздратування дримає в найтихішому закапелку душі.

— Мені подобається, що ти не ламаєшся і не кривляєшся, — каже білий привид.

— То чого ж сам граєшся в денді?

- А так...
- І мене чекав «а так»?
- Трішечки «а так», а трішечки не «а так».
- Мені не треба твоїх трішечок!
- А мені треба!
- Слухай, ти негідник чи ні? — ставить вона питання руба.
- Може, й негідник, але не дуже, — зітхає хлопець, і вони замовкають, і йдуть поруч, і думають про своє.
- Можливо, я дурень, — раптом каже Недуженегідник.
- Дійсно, це ймовірно, — погоджується Ліна.
- А ти розумна?
- Хтозна. Мама каже, що я злюка.
- Твоя мама — великий чоловік!

І вони йдуть, а місто спить, а сніг валить і валить, і ліхтарі від снігу такі чудні й казкові, що Ліні здається, ніби вона ступила на іншу планету. І скільки загадок і несподіванок чекають її в цьому дивному, незнайомому, білому, рідному місті!

Він так і не посмів узяти її під руку і попрощався біля під'їзду, не прохаючи, як інші, постояти з ним «хоч хвилинку». Ліна впала на біле як сніг простирadlo і зітхнула тривожно й легко. У сні в неї з очей росли фіолетові квіти.

О.А. Кузка,
 учитель української мови і літератури
 Черепинського навчально-виховного комплексу
 Корсунь-Шевченківської районної ради

«ГЛЯНЬМО В ОЧІ ВІРШАМ СИМОНЕНКА...»

(за творчістю В. Симоненка)

ЗВЕРТАННЯ

1. Поставити розділові знаки. Пояснити їх вживання. Зробити фонетичний розбір виділеного слова.

Земле рідна Мозок мій світліє

І душа ніжнішою стає...

* Як можна замінити вислів «Рідна земля»?

2. Поставити розділові знаки, пояснити їх вживання. Розібрати за будовою виділене слово.

Воскресайте камінні душі

Розчиняйте серця і чоло...

* Пояснити значення вислову «камінні душі»?

3. Поставити пропущені розділові знаки, пояснити їх вживання. Пояснити орфограму у виділеному слові.

*В морозні ранки і вечірній час,
І в свята гомінкі, і в дні робочі
Ми думаємо правнуки про вас.*

* Підібрати синоніми до слова «гомінкі».

«Ми думаєм про вас...»

4. Пояснити розділові знаки при звертанні.

*Україно! Ти для мене диво!
І нехай пливе за роком рік,
Буду, мамо горда і вродлива,
З тебе дивуватися повік...*

* Виконати фонетичний розбір виділеного слова.

«Задивляюсь у твої зіниці...»

Речення. Головні та другорядні члени речення

1. Поставити розділові знаки. Пояснити їх вживання.

*Є тисячі доріг, мільйон вузьких стежинок,
Є тисячі ланів, але один лиш мій.*

«Є тисячі доріг...»

* Як ви розумієте поняття «життєвий шлях»?

2. Підкреслити головні члени речення. Пояснити орфограму у виділеному слові.

*Впало сонце в вечірню куряву.
Тиша виповзла за село.
Нашорошилось небо буряно
І погрозами загуло.*

* Визначити слова у переносному значенні. Яке їх значення?

3. Підкреслити головні та другорядні члени речення. Пояснити орфограми у виділеному слові.

*Ой майнули білі коні, тільки в'ються гриви,
Тільки курява лягає на зелені ниви.*

* Продовжте вірш власними рядками.

4. Підкреслити головні та другорядні члени речення. Виконати фонетичний розбір виділеного слова.

*Тополі українські величаві
Докірливо гойдаються над ним.*

* Назвати відомі символи України.

«Ошукана могила»

5. Підкреслити головні та другорядні члени речення. Визначити тип присудка.

*Я хочу правді бути вічним другом
І ворогом одвічним злу.*

* Назвати в реченні антоніми.

«Не лицемірити...»

Речення. Однорідні члени речення

1. Поставити пропущені розділові знаки, пояснити їх вживання.

*Ми думаєм про вас. В погожі літні ночі
В морозні ранки і вечірній час
І в свята гомінки і в дні робочі
Ми думаємо, правнуки, про вас.*

* Пояснити значення виділеного слова. Скласти 3-4 речення про своїх бабусю чи дідуся, використовуючи однорідні члени речення з узагальнювальним словом.

2. Поставити розділові знаки, пояснити їх вживання. Зробити фонетичний розбір виділеного слова. Виконати синтаксичний розбір.

*Крізь пилюку по багнуці в холод і завію
Прийде чистою до тебе біла моя мрія.*

* Пояснити значення виділеного слова.

3. Пояснити розділові знаки, підкреслити головні члени речення.

*Цілі дні вони сиділи,
Голосили, та сопіли,
Та стогнали, та ревли,
Сльози відрами лили.*

* Назвати, з якого твору В. Симоненка цей уривок.

«Цар Плаксій та Лоскотон»

4. Поставити розділові знаки, підкреслити головні члени речення.

*Лесик Толя й два Володі
Сумували на колоді.*

* Назвати, з якого твору В. Симоненка цей уривок.

«Подорож у країну Навпаки»

5. Пояснити розділові знаки, підкреслити головні та другорядні члени речення.

*Всіх як вітром підхопило,
Закрутило, завертіло,
Заревло і загуло
Й над степами,
Над лісами
Аж під небом понесло!*

«Подорож у країну Навпаки»

Пряма мова

1. Поставити розділові знаки. Пояснити їх вживання.

*Щоб не сказали
Про вас грядущі
Їх на землі не було...*

* Пояснити значення слова «грядущі», користуючись тлумачним словником.

2. Перетворити речення у речення з прямою мовою. Скласти схему речення.

*Кажуть, носа ти вкрав у баби,
Губи й ноги забрав мої,
Взяв у матері синю звабу
І в очах своїх затаїв.*

«Кирпатий барометр»

* Пояснити зміст віршованих рядків.

3. Перетворити речення з прямою мовою у речення з непрямою мовою.

*Лесик скаржився: «Хлоп'ята,
Страх як тяжко жить мені –
Слухай маму, слухай тата,
Умивайся день при дні.
Ох, і тяжко жить мені!»*

* Скласти 3-4 речення про допомогу мамі.

«Подорож у країну Навпаки»

Іменник

1. Визначити рід та число іменників, пояснити орфограми.

*Темряву тривожили криками півні,
Танцювали лебеді в хаті на стіні,
Лопотіли крилами і рожевим пір'ям,
Лоскотали марево золотим сузір'ям.*

*Пояснити значення виділеного слова.

«Лебеді материнства»

2. Підкреслити іменники, що позначають власні назви, визначити відміну.

*То встала Русь в кольчuzі і шоломі,
Щоб їй стихія покорилась дика,
І вів її у далі невідомі
Син Перуна Олег-владика...*

* Підібрати прикметники до виділеного слова.

«Русь»

3. Підкреслити іменники, визначити відміну.

*Кусень хліба, молоко в торбині,
Босі ноги, збиті до крові, –
Гонить хлопчик гуси по стежині.
Прутиком похвиськує в траві.*

* Пояснити значення виділеного слова, підібрати синоніми.
«Мандрівник»

4. Підкреслити іменники, визначити рід, число та відміну. Пояснити орфограми.

*З сім'ї селянської до грубості простої
В життя дороги стеляться мені...
Я хочу пити сонячні настої,
Пізнать до краю радощі земні!*

*Пояснити значення вислову «..пити сонячні настої».
«Я в світ прийшов...»

Прикметник

1. Пояснити творення найвищого ступеня порівняння прикметників. Утворити усі можливі форми ступенів порівняння виділених слів.

*Найогидніші очі порожні,
Найгрізніше мовчить гроза,
Найнікчемніші дурні вельможні,
Найпідліша брехлива сльоза.*

* Визначити слова у переносному значенні.
* Пояснити значення вислову «очі порожні».

2. Підкреслити прикметники, визначити групи за значенням. Розібрати за будовою виділене слово.

*При тьмяному мигтінні каганця
жіночі ніжні
материнські руки
тягли за ручку
камінь без кінця.*

*Скласти 4 – 5 речень про маму.

«Жорна»

3. Підкреслити прикметники, визначити групи за значенням.

*Лоскотливі мав він вуса
І м'якенькі, наче пух.
І м'яке волосся русе
Розсипалося до вух.*

* Назвати, з якого твору В. Симоненка цей уривок, про якого героя йде мова.

«Цар Плаксій та Лоскотон»

4. Підкреслити прикметники, визначити групи за значенням. Утворити ступені порівняння виділеного слова.

Зелений подих теплої пшениці
Доносить розшум Кобзаревих слів.
Любов і ласка, ненависть і гнів
Спалахують в рядках, як блискавиці.

* Визначити у вірші антоніми.

«Шум полів»

Займенник

1. Підкреслити займенники, визначити їх розряд.

*Коли б я міг забуть убоге рідне поле,
За шмат цієї землі мені б усе дали...
До того ж і стерня ніколи ніг не коле
Тим, хто взува холуйські постолі.*

* Пояснити значення слів «холуйські постолі»

«Є тисячі доріг...»

2. Підкреслити займенники, визначити їх розряд. Змінити за відмінками виділене слово.

*Ті пісні мене найперше вчили
Поважати труд людський і піт.
Шанувать Вітчизну мою милу,
Бо вона одна на цілий світ.*

* Підібрати синоніми до слова «Вітчизна»

«Грудочка землі»

3. Підкреслити займенники, визначити їх розряд.

*Бо ж ніхто не знає, що хлопчина
Всі шляхи, де йшли мандрівники,
Буде знати, як оцю стежину,
Що веде від хати до ріки.*

* Скласти 3-4 речення про улюблений куточок природи.

«Мандрівник»

4. Підкреслити займенники, визначити їх розряд. Змінити за відмінками виділене слово.

Я вірив, що краще всього

*Пісні, які знав дідусь.
Вмоцуюсь на коліна до нього
І в очі йому дивлюсь.*

*Скласти 4-5 речень про українську пісню.

«З дитинства»

Дієслово

1. Підкреслити дієслова та визначити їх форми.

*Та мушу я іти на рідне поле босим,
І мучити себе й ледачого серпа,
І падати з утоми на покоси,
І спать, обнявши власного снопа.*

* Пояснити значення виділених слів.

«Є тисячі доріг...»

2. Підкреслити дієслова, визначити дієвідміни.

*І я іду, і падаю, і знову
Спішу вперед або плетусь назад.
Мені дарма, що брехні і обмови
Об мене торохтять,
Як об гостинець град.*

*Підібрати синоніми до виділеного слова. Пояснити значення слова «гостинець».

«І знову сам воюю проти себе»

3. Підкреслити дієслова, утворити усі часові форми.

*Впало сонце в вечірню куряву.
Тиша виповзла за село.
Нашорошилось небо буряно
І погрозами загуло.*

*Скласти 4-5 речень опису природи.

«Впало сонце в вечірню куряву»

4. Підкреслити дієслова, визначити дієвідміни. Розібрати за будовою виділене слово.

*Хмари дибилась волохато,
Місяць в небі петляв, мов кіт,
Вихор всівся на сіру хату
І закручував стріху в зеніт.*

«Впало сонце в вечірню куряву»

5. Підкреслити дієслова, визначити морфологічні ознаки.

*Цілі дні вони сиділи,
Голосили, та сопіли,
Та стогнали, та ревли,*

Сльози відрами лили.

* Назвати, з якого твору В. Симоненка цей уривок, про кого йде мова.
«Цар Плаксій та Лоскотон»

6. Підкреслити дієслова, визначити час. Розібрати за будовою виділене слово.

*Він як прийде, залоскоче,
То сміється, хто й не хоче.
Тільки де він появлявся,
Зразу плач там припинявся,
І приходив до усіх
Голосний та щирий сміх.*

* Пояснити значення вислову «Сміх продовжує життя».
«Цар Плаксій та Лоскотон»

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. В. Симоненко. Збірки «Відлуння десятиліть», «Тиша і грім»

Н.В. Понзель,
учитель української мови і літератури
Канівської загальноосвітньої
школи І-ІІІ ступенів № 3
Канівської міської ради

НАВЧАЛЬНІ ДИКТАНТИ ДЛЯ УЧНІВ 8 – 9 КЛАСІВ

Василь Симоненко і шістдесятники

Василь Симоненко належав до поетів-шістдесятників. За суттю своєю шістдесятники були новаторами, які прагнули поставити нашу літературу в рівень світової культури. Вони по-новому підходили до конструювання художніх образів, поетизуючи, зокрема реалії, що їх принесла науково-технічна революція, досягнення в розвитку космонавтики, атомної енергії, різних галузей науки. Особливо яскраво ці нові якості мистецтва слова розкрилися у творчості І. Драча, М. Вінграновського, Ліни Костенко, Дмитра Павличка.

Проте, придивившись до поезії В. Симоненка, цих атрибутів новаторства не помітно. Немає в ній ні космічних масштабів, ні атомних пристрастей, ні прикмет наукових досягнень, вплетених в основу художніх образів, ні якихось жанрових новацій, символів. Увесь Симоненко в руслі поезики, основи якої заклав великий Кобзар, яку розвивали далі Леся Українка, М. Рильський, В. Сосюра, А. Малишко.

І все-таки, мабуть, новаторство – це саме та якість, котрою назначена поезія В. Симоненка. Виявляється це новаторство не в пошуках нових поетичних форм, жанрів, а в самому змісті творів, у широкому, непідробленому

інтересі до внутрішнього світу так званої простої людини, в проникненні в її багатий внутрішній світ, і розумінні і художньої відтворенні людської гідності, самоповаги, в розумінні неповторності кожної особистості, праві її на пошану, любов, на звичайне людське щастя за життя – та на добру пам'ять, коли вона піде з нього.

(З журналу) 192 слів

Симоненко – патріот

Патріотична лірика, любов до рідної України посідає визначальне місце в творчості Симоненка. І не даремно. В. Симоненко знайшов проникливі, яскраві образи, щоб передати силу любові до Батьківщини, до рідної української землі. Почуття патріотизму – найсвятіше почуття людини. Кожен з нас любить землю, де народився, виріс, мову, вперше почуту з уст матері, вулицю на якій зростав. Любить сильно, щиро. А от знайти слова, щоб виразити свою любов – важко, не збиваючись на загальні, трафаретні.

Василь Симоненко такі слова знайшов. Він зумів передати у поезії «Лебеді материнства» й любов до рідної матері, й любов до прекрасної неньки нашої –України у простих, щирих словах. У ній воєдино сплелися й материнська ніжність, й чоловіча твердість. Головне в поезії – побажання синові вирости справжньою людиною, вірним сином України.

(З реферату) 119 слів

Симоненко – розум і совість, що не гасне

Симоненко – єдиний поки що поет, що викристалізувався в провінції і вніс свій струмінь у поезію – струмінь оголеної правди і непідкупної честі.

Він знав народ у його побуті, як селянський син. Знав село по своїх заболочених чоботях, як працівник газети. Але він дивився на життя не як «представник», а як людина, як син дивиться на безпорадну матір.

Він піднявся до верхніх шаблів сучасної культури і вмів бачити колгоспника на тлі космічного віку.

Глибоке розуміння Симоненком значення свого кореня, постійне відчуття сили, що йде від рідної землі, відчуття радості й гіркоти обов'язку перед рідним народом – усе це було в нього таке елементарно сильне, як і слова: «Я без тебе нічого не значу, наче птиця без крил».

Як це громадянське кредо Симоненка підноситься над тисячами дзвінких патріотичних декларацій!

У його простоті ви відчуваєте людину високої інтелектуальної культури - масштабний розум, який уміє відсівати дрібниці й оголювати суть.

Він навчився і тим самим навчив нас. Він житиме невід'ємною часткою нас самих, як живий розум і совість, що не гасне.

(За Євгеном Сверстюком).165 слів

Український феномен шістдесятництва

Шістдесяті роки ХХ століття – час бунту поколінь в Україні. Ці роки були бурхливими на Заході також, але український феномен шістдесятництва істотно відрізнявся як від західної сексуальної революції, руху хіпі, так і рок-н-ролу. Молоде покоління української інтелігенції тоді спалахнуло відродженням української культури, яка катастрофічно занепадала ще з 1930-х років. Шістдесятники – це покоління сміливих українських інтелектуалів, які прагнули передусім свободи слова, обстоювали національну ідею, тому, за словами Б. Кравціва, «започаткували справжню революцію».

Молоді й талановиті письменники ігнорували догми й канони «соціалістичного реалізму». Серед грона відчайдушних шістдесятників чільне місце посідав Василь Симоненко, поет, творчість якого довгий час не була достатньо дослідженою і належно поцінованою.

Василь Симоненко почав писати замолоду, ще під час навчання у Київському університеті. Постать В. Симоненка тоді була менш помітною, ніж того заслуговувала. На це існувало багато причин. Поет був досить скромною людиною з великими сумнівами щодо своїх можливостей. Не раз він називав себе «маленьким чорноробом поезії». Після появи у світ збірки поезій «Тиша і грім» 1962 р. та після поширення чуток, що існує справжній Симоненко, який у цензуровані збірки не входить, літературні критики звернули увагу на молодого поета. Степан Крижанівський, зокрема, написав: «Як грім народжується з тиші, так з глибини нашої землі, з надр нашого народу вибруньковується нова поетична індивідуальність...»

(За Євгеном Сверстюком). 185 слів

Василь Симоненко – виразник народної совісті

Василь Симоненко належав до когорти «шістдесятників» — митців, які не боялися говорити правду, не хилили голови, не корилися владі. Їх називали відступниками і запродавцями, твори не друкували, а самих поетів відправляли до психушок і концтаборів. Але справжню поезію не можна вбити. Нині вона повертається до нас у збірках, піснях. Василь Симоненко постає перед сьогоднішнім читачем виразником народної совісті, правди й надії. Силою свого поетичного таланту, даром образного узагальнення поет підніс життя звичайних людей до рівня загальнолюдських ідеалів і проблем, долучив до духовних здобутків світової культури. У поезії Василя Симоненка — любов і відданість рідній землі, рідному народові. Він боронить його честь і силу, гнівно засуджує носіїв кривди і зла, відступників і злочинців: «Чужі мені ці ідоли надуті, і псалми їм складатиму не я, бо не втонула в пошлій каламуті і не заснула молодість моя».

(З реферату) 145 слів.

* * *

Василь Симоненко був нещадно вимогливий до себе й інших, був тим, чие слово може судити й висміювати, обурюватись і таврувати. Натурою він боєць, таким виступає в найдраматичніших колізіях сьогodenня, де фронти

нерідко пролягають через душі людські, де від людини не менше, ніж будь-коли, вимагається мужності, гніву й любові. Він з тих молодечих завзятих натур, що не дають прощення нічому фальшивому, тупому, потворному, здатному хіба що нівечити буйнозелені паростки життя. Тому громадянський пафос поета, його патріотична патетика так природно поєднуються з гнівною інвенктивою, сатиричним викриттям, що раз у раз сусідить у нього зі строфами найінтимнішої лірики.

Хай сміються тупі кентаври!
В мене власна погорда єсть,
Бо за ваші дешеві лаври
Не продам я совість і честь.

(З реферату) 115 слів.

Сила слова В. Симоненка

Слово його б'є з розмаху, поет уміє сказати, як «параграфи присіли біля столу», як на свіжу думку чатують «цитати із багнетами в руках...» «Василь був у всьому красивою, чистою людиною, правдолюбцем, безкомпромісним до лицемірів, нищих і убогих духом підлабузників», — згадує друг Симоненка поет Ілля Бердник. Не судилося його таланту розкритися вповні, але те, що він створив, нетлінне. Слово його — справжнє коштовне надбання, воно висяває всіма мальовничими гранями. У кожний рядок вкласти душу — ось творче кредо Василя Симоненка. Поет, не думав над тим, щоб доскочити літературної слави — вона прийшла до нього посмертно і утвердилася навіки. Його поезія витримала випробування протягом кількох десятиліть. Чим же бере за живе Симоненко? Простотою, щирістю вислову, глибоким проникненням у душу людини, в її зачарований світ, самобутньою образністю поетичної мови, патріотичним звучанням своєї музи. І сьогодні чуємо ми його свіжий, юнацький бадьорий голос, яким він вітає життя: «Здрастуй, сонце, і здрастуй, вітре! Здрастуй, свіжосте нив! Я воскрес, щоб із вами жити під шаленством весняних злив».

(З реферату). 138 слів.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. <http://ukrlife.org/main/sverstuk/simonenk.htm> Євген Сверстюк – На святі надій.
2. lessons.com.ua/fenomen-simonenka-ta-ukraïnskogo-shistdesyatnictv Феномен Симоненка та українського шістдесятництва у сподіваннях емігрантів. Олександр Різник, Олександр Гриценко. «Народний поет» сьогодні В. Симоненко.
3. Герої та знаменитості в українській культурі / Ред. О. Гриценко. — К.: УЦКД, 1999. — С. 167-182

Видання підготовлено до друку та віддруковано
редакційно-видавничим відділом ЧОПОПП
Зам. № 1418 Тираж 100 пр.
18003, Черкаси, вул. Бидгощська, 38/1